

บทที่ ๕

บาร์โดอันตรภพ

(The Bardo of Becoming)

ในบทที่แล้วได้กล่าวถึงเรื่องความตายตามคำสอนวัชรยาน และหลังจากเราตายตามความหมายของวัชรยานแล้ว จิตหรือวิญญาณของเราเข้าสู่บาร์โดหรืออันตรภพซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ระหว่างหลังความตายและก่อนการเกิดใหม่ เป็นอีกภพหนึ่งของโลกหลังความตาย เป็นภพที่อยู่ระหว่างภพภูมิทั้งหลายที่เราจะไปเกิดใหม่ต่อไป เป็นโลกของจิตหรือวิญญาณของผู้ตายที่กำลังรอการ ไปเกิดแต่ว่าเป็นโลกหรือภูมิที่มีสภาพแวดล้อมและมีสภาวะทางเหตุการณ์ที่จะต้องประสบที่เกิดจากกรรมของแต่ละบุคคลโดยเฉพาะ ไม่ใช่อยู่ในลักษณะที่ว่าถ้าเกิดมีการตายหมู่หรือมีอุบัติเหตุที่ทำให้เสียชีวิตคราวละมากๆ เช่นตาย ๑๐๐ หรือ ๑๐๐๐ คนเป็นต้น แล้วคนทั้งหมดนั้นจะพากันเข้าสู่บาร์โดนี้เป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่คณะก็ทำไม่ได้ เพราะตามความเข้าใจของผู้วิจันั้นแต่ละคนก็ไปตามสภาวะจิตหรือไปตามอำนาจกรรมในจิตตน ประสบกับวิบากกรรมของตนเอง และท้ายที่สุดก็ไปเกิดใหม่ตามกรรมของแต่ละคน

คำว่า บาร์โดอันตรภพ ที่กล่าวถึงในที่นี้ตามที่จริงแล้วก่อนข้างจะเป็นการใช้คำที่ทับซ้อนความหมายกันอยู่พอสมควร เพราะตามที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นในเรื่องความหมายหรือนิยามของช่วงเหล่านี้แล้วว่า หากเราประสงค์ที่จะใช้คำว่า บาร์โด ในสภาวะหลังความตายและก่อนการเกิดใหม่นี้ก็สามารถทำได้ หรือไม่เช่นนั้นเราก็สามารถใช้คำว่า อันตรภพ ได้เลยเพราะคำว่า The Bardo of Becoming ตามที่กล่าวมาแล้วว่า มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า อันตรภพ และคำว่า The Bardo of Becoming นี้สามารถกล่าวสั้นๆ ได้ว่า บาร์โด และในที่นี้เนื่องจากเป็นการกล่าวถึงแนวคิดของทาง ธิเบต ดังนั้นจึงต้องใช้คำว่า บาร์โด อันเป็นคำที่เป็นที่เข้าใจกันและนิยมใช้กัน แต่เนื่องจากการใช้คำนี้เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดการสับสนกับคำว่า บาร์โด ซึ่งหมายถึงคำสอนเรื่องช่วงเวลาต่างๆ ทั้งหมดในชีวิตตามที่กล่าวมาในบทที่ ๔ ดังนั้นในบทนี้จึงใช้ชื่อบทว่า บาร์โดอันตรภพ ที่ไม่ใช่คำว่าอันตรภพเพียงอย่างเดียวก็เพราะว่าประสงค์จะให้มีความหมาย บาร์โด ปรากฏอยู่ด้วยเพื่อให้ได้บรรยากาศของงานนี้ และตามที่เกริ่นไว้แต่ต้นแล้วว่า หากกล่าวคำว่า บาร์โด ในบริบทที่เป็นที่เข้าใจกันก็หมายถึงสภาวะที่กล่าวถึงนี่อันเป็นสภาวะที่ต่อเนื่องกับกระบวนการตายในขั้นสุดท้ายอันเป็นขั้นที่จิตละเอียดที่สุดหรือแสงกระจ่างแห่งความตายเกิดขึ้นตามที่กล่าวไว้ในบทที่แล้ว

หลังจากจิตประภัสสรหรือแสงสว่างแห่งความตายเกิดขึ้นในความตายขั้นที่ ๔ ไม่ว่าจะเกิดนานเท่าใดตามที่กล่าวมา ตอนนั้นจิตนี้อาศัยหรือส่องแสงอยู่โดยปราศจากการเคลื่อนไหว ต่อมาในตอนท้ายจะมีการสั่นไหวเล็กน้อย ณ จุดนี้ตามคัมภีร์กล่าวว่าลมและจิตที่ละเอียดที่สุด ได้ออกจากหอยที่เป็คขึ้นของส่วนประกอบขาวและแดงนั้นที่หัวใจแล้วก็ผ่านออกไป ร่างกายจึงถูกทอดทิ้ง แล้วร่างกายของสัตว์ในบาร์โดหรืออันตรภพจึงก่อขึ้น พร้อมกันนั้น ส่วนประสีขาว ณ หัวใจนั้น ได้เคลื่อนลงมาและไหลออกมาที่อวัยวะของเพศชายหรือหญิง ขณะที่ส่วนประกอบสีแดงได้เคลื่อนขึ้นและไหลออกมาจากจมูก

ลมซึ่งใช้เป็นสิ่งคำนวณแสงกระจ่างแห่งความตายนั้น คัมภีร์กล่าวว่ามี ๕ สี อันกระทำเป็นสาเหตุอันเป็นแก่นสารของกายของสัตว์ในบาร์โดหรือกายของสัมภเวสี และอันว่าสีสนทั้ง ๕ นี้ก็เป็นสีของลมคำนวณชีวิตที่ละเอียดสูงสุด ซึ่งอรรถกถากล่าวว่า โดยตัวมันเองมีสีขาวแต่ส่องฉายออกมาเป็นสีขาว สีแดง สีเหลือง สีเขียว และสีน้ำเงิน ซึ่งเราก็อาจเข้าใจได้ว่าสีนี้ เป็นสีของคุณลักษณะของธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุดิน ธาตุอากาศ หรือในแง่หนึ่งคือสีสนของพระพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าหญิงที่ปรากฏในคัมภีร์มรณศาสตร์แห่งทิเบต ซึ่งธาตุเหล่านี้ยังมีความหมายพิเศษในภาวะเทวสมาธิแต่จะไม่กล่าวถึงในที่นี้

ตามคัมภีร์อธิบายว่าลมคำนวณชีวิตนี้กระทำเป็นสาเหตุร่วมของจิตแห่งสัตว์ในบาร์โด และจิตของแสงกระจ่างแห่งความตายก็กระทำเป็นสาเหตุร่วมของร่างกายและเป็นสาเหตุอันเป็นแก่นสารของจิตแห่งสัตว์ในบาร์โดหรือสัมภเวสี ด้วยการอาศัยการเกิดกันขึ้นนี้ สัตว์แห่งบาร์โดจึงมีกายแห่งลม มีลักษณะแห่งมนุษย์ที่เขาจะไปเกิด จึงก่อรูปขึ้น ณ เวลานั้น โดยแยกจากขั้นแรกของชีวิตในชาติที่แล้วอันเป็นผลมาจากกรรมแต่ปางก่อน นั่นคือ อรรถกถาอธิบายเพิ่มว่า กายของสัตว์ในบาร์โดมีรูปกายของชีวิตในชาติหน้าไม่ว่าจะเป็นสัตว์นรก เปรต เคร้งจมาน มนุษย์ อสุรกาย หรือเทวดา

ณ เวลานั้น คัมภีร์กล่าวว่า จิตแห่งการปรากฏ จิตแห่งการเพิ่มขึ้น และจิตใกล้เคียงรลู่ เกิดย้อนทวนกระบวนการ ตามที่ได้อธิบายมาในตอนตาย การเกิดขึ้นของจิตใกล้เคียงรลู่สีดำอันโชติช่วงสว่างไสวที่อยู่ในการย้อนทวนหรือปฏิโลม การดับลงของแสงกระจ่างแห่งความตาย การลูถึงบาร์โด เกิดขึ้นพร้อมกัน นี้ก็กล่าวไว้ตรงกันกับพระอภิธรรมของหินยาน มหายาน และท่านอสังคะที่กล่าวว่าการดับลงของสภาวะความตายและการลูถึงบาร์โดเกิดขึ้นพร้อมกัน เหมือนกับการเคลื่อนไหวขึ้นลงของปลายสูงต่ำของมาตรวัด (scale) สัตว์ในบาร์โดเมื่อเกิดขึ้นทันที คัมภีร์กล่าวว่าจึงมีแขนขาน้อยใหญ่เกิดขึ้นพร้อมกัน

ตามที่คัมภีร์อธิบายเราอาจเข้าใจได้ว่าสัตว์ในบาร์โดนี้มีการเกิดแบบโอปปาติกะหรืออุปปาติกะ

คัมภีร์อธิบายว่าจิตที่บรรลุถึงบาร์โดในทันทีคือจิตใกล้เคียงรลู่ที่อยู่ในกระบวนการย้อนกลับจากนั้น จิตแห่งการเพิ่มขึ้นของกระบวนการย้อนกลับจึงเกิดขึ้น แล้วก็จิตแห่งการปรากฏต่อมาก็ความคิดที่มีอาการ ๘๐ ในช่วงเหล่านี้ สัญญาณที่เริ่มจากสัญญาณ ใกล้เคียงรลู่สีดำ จนถึงภาพลวงตาจึงเกิดขึ้นตามลำดับในทางปฏิโลม ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

ลำดับที่กล่าวถึงนี้ มีดังต่อไปนี้

๑. แสงกระจ่าง
๒. การใกล้เคียงรลู่สีดำอันโชติช่วงสว่างไสว
๓. การเพิ่มขึ้นสีแดงอันโชติช่วงสว่างไสว
๔. การปรากฏสีขาวอันโชติช่วงสว่างไสว
๕. เปลวไฟแห่งตะเกียงน้ำมันเนย
๖. แสงหึ่งห้อย
๗. กว้น
๘. ภาพลวงตา

เมื่อสัตว์ในบาร์โดนี้เกิดขึ้น คัมภีร์กล่าวว่า สัตว์แห่งบาร์โดนี้จะรีบเร่งถลา เผ่าค้นหาสถานที่เกิด และกลืนอันเป็นภิกษาหาร และอื่นๆ และเนื่องด้วยมีกายจิตอันละเอียดสูงสุด (a very subtle mental body) ซึ่งก่อขึ้นมาจากลมแต่เพียงอย่างเดียว และการทอดทิ้งกายหยาบอันก่อปรด้วยธาตุหนักทั้งหลายรวมถึงเลือด เนื้อหยาบๆและอื่นๆ จึงเรียกกายนี้ว่า นิรมายกายพื้นฐาน (a basic Enjoyment Body) ในแง่ของการเป็นพื้นฐานแห่งการชำระความบริสุทธิ์ แล้วแปรเปลี่ยนไปสู่นิรมายกาย และที่เรียกว่า ตัวกินกลิ่น (a smell-eater) คัมภีร์กล่าวว่าเป็นเพราะกินกลิ่นเป็นอาหาร

เกล็ก ริมโปเช กล่าวว่ กายแห่งความตายที่ถูกทอดทิ้งนี้เป็นกายที่ใช้ในการไม่ได้^๑ ซึ่งเข้าใจได้ อีกแง่ว่า จิตไม่อาจอยู่ในกายที่ใช้การไม่ได้หรือเก่า หมดอายุ จึงละกายนัน้มาอันเป็นสาเหตุแห่งความตาย

ในการเกิดเป็นสัมภเวสีนี้ ท่านโซเกียล รินโปเช กล่าวว่า ตอนที่เราเข้าสู่กระบวนการสลายแบบ ปฏิโลม ลมทั้งหลายปรากฏขึ้นมาอีกและเข้ามาสู่สภาวะทางความคิดที่เชื่อมกับอวิชชา โลภะ โทสะ และเนื่องจากความทรงจำในกายอันก่อปรด้วยกรรมในชาติที่แล้วยังคงสดใหม่อยู่ในจิตใจของเรา เราจึงได้กาย จิตนี้มา^๒

องค์คาไล ลามะตรีสว่า เนื่องจากความยึดติดต่อชีวิตมายาวนาน จึงยึดติดต่อตัวตนอย่างเข้มข้น เราจึงกลัวว่าจะสูญเสียดัตตน กลัวว่าจะขาดสูญ ความยึดติดนี้จึงเชื่อมต่อมาขงบาร์โด การเชื่อมกันของ ร่างกายเป็นสาเหตุหนึ่งแห่งการก่อรูปของสัมภเวสี^๓

การดำรงอยู่ของสัตว์ในบาร์โดหรือสัมภเวสีที่อยู่ในบาร์โดนี้เปรียบเทียบกับความฝันในชีวิตประจำวันของเรา โดยคัมภีร์ กล่าวว่า เมื่อเราหลับนั้นจะมีสัญญาณทั้ง ๔ คือ ภาพลวงตา กวัน แสง หึ่งห้อย และเปลวไฟแห่งตะเกียงน้ำมันเนย พร้อมทั้งความว่างทั้ง ๔ คือ ว่าง ว่างมาก ว่างอย่างข้ง และว่าง ทั้งหมดเกิดขึ้น อันเป็นสัญญาณและความว่างแห่งการหลับเหมือนกับที่เกิดในตอนตาย แต่ว่าช่วงการหลับ จะเกิดสิ่งเหล่านี้สั้นๆ และยังมีแสงกระจ่างแห่งการหลับเกิดขึ้นอีกด้วย แต่ว่าหยาบกว่าตอนเกิดแสง กระจ่างแห่งความตาย สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ในตอนหลับลึกตามที่กล่าวมาตอนต้น พอหลังจากนั้นเราก็เริ่ม ขึ้นมาจากสภาวะเหล่านี้ มาอยู่ในสภาวะแห่งความฝัน ซึ่งนี้ก็เทียบได้กับการขึ้นมาจากแสงกระจ่างแห่ง ความตายสู่การเป็นสัมภเวสีในบาร์โด กล่าวง่าย ๆ ก็คือว่า ตอนหลับลึกนั้นเหตุการณ์ทุกอย่างเกิดขึ้น เหมือนกับตอนตายทั้ง ๘ ขั้นตอน แต่เป็น ไปอย่างรวบรัด และพอแสงกระจ่างที่เกิดขึ้นในยามหลับลึกซึ่งก็ เหมือนกับแสงกระจ่างที่เกิดขึ้นในยามตายแต่มีคุณภาพหยาบกว่า เพราะตอนตายสิ่งหยาบของร่างกาย สลายไปแบบสิ้นเชิงกว่า แสงกระจ่างแห่งความตาย จึงเป็นแสงสว่างอันแท้จริงที่ละเอียดกว่า แต่แสงที่ ปรากฏในตอนหลับจะหยาบกว่า เพราะร่างกายสลายการยึดเหนี่ยวแบบไม่สมบูรณ์ ดังนั้นแสงนี้จึงปรากฏ

^๑ Gehlek Rimpoche, Gini Alhadef and Mark Magill, *Good Life , Good Death: Tibetan Tradition on Reincarnation* (London: Michael Joseph , 2001), p.33.

^๒ Sogyal Rinpoche, *The Tibetan Book of Living and Dying* , 10th ed. (London: Rider, 2002), p.292.

^๓ His Holiness the Fourteenth Dalai Lama, Forword in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, *Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism*, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.9 .

ออกมายาบอกว่า และพอเราขึ้นมาจากระดับหลักของแสงกระจ่างในยามหลับ เราจึงมีร่างแห่งความฝันกระทำกิจกรรมต่างๆ ในยามหลับฝัน การเป็นสัมภเวสีจึงเทียบได้กับการอยู่ในความฝันด้วยประการฉะนี้

ในช่วงเริ่มต้นของเรานั้น คัมภีร์กล่าวว่า ภายที่อยู่ในความฝันซึ่งเป็นกายลมนั้น สลายจากภายนอกเหมือนกลืนโอบนกระจุกที่ไหลมารวมกันเข้าที่หัวใจ แล้วสลายเข้าไปในลมและจิตที่ละเอียดสูงสุดอันเป็นอัตลักษณ์ (entity) ที่ไม่ได้แยกจากกัน ที่อยู่ภายในช่องกลางกายที่หัวใจของชั้นร่างกายและใจเดิมด้วยเหตุนี้ เราจึงตื่นจากการหลับไหลและกลับมาใช้ชีวิตอีกต่อไป

ลักษณะของสัมภเวสี^๔

รูปลักษณะ อัตลักษณ์ของสัมภเวสีมี ๕ ลักษณะ คือ

๑. มีคุณสมบัติทางประสาทสัมผัสครบ
๒. เมื่อเกิดแบบโอบปาติกะจึงมีแขนขาใหญ่ครบถ้วนในทันที
๓. เมื่อมีกายละเอียดจึงไม่อาจทำลายได้ แม้แต่เพชร
๔. ยกเว้นสถานที่เกิด อย่างเช่นในครรภ์มารดา จะไม่มีอุปสรรคใดๆ มาขัดขวางการไป แม้แต่กำแพง หรือภูเขาและอื่นๆ
๕. ด้วยพลังแห่งอำนาจของกรรม สัตว์นี้จะไปได้โดยทันทีไม่ว่าที่ไหนที่ต้องการจะไป แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ห้ามไว้ไม่ได้

ท่านโซเกียล รินโปเช ได้อธิบายบาร์โดนี้และรายละเอียดอื่นๆ ในช่วงเหล่านี้เอาไว้ว่า บาร์โดนี้คือสิปาบาร์โดซึ่งแปลว่า อันตรภพ (becoming = antarabhava ในสันสกฤต) และยังหมายถึงความเป็นไปได้ (possibility) และภพ (existenc) จิตแห่งสัตว์ในบาร์โดนี้ไม่มีขอบเขตจำกัดอีกต่อไป ไม่เป็นอุปสรรคด้วยรูปทางกายภาพของโลกมนุษย์ จึงมีความเป็นไปได้อย่างไม่จำกัดที่จะสร้างอุปปีติภพหรือสร้างสภาวะชีวิตในอันตรภพเพื่อไปเกิดใหม่ในภพภูมิใดๆ (the “possibilities are infinite for “becoming” reborn in different realms.) และที่หมายถึง ภพ นั้น ท่านโซเกียล กล่าวว่า เพราะมี “ภพ ” ภายนอกด้วยกายจิต และมี “ภพ ” ภายในด้วยจิต และลักษณะพิเศษของบาร์โดแห่งอันตรภพคือ จิตจะมีบทบาทสำคัญขณะที่บาร์โดแห่งธรรมดาจะส่องสว่างอยู่ในปริมณฑลแห่งริกปะ (the realm of Rigpa) หรือสภาวะจิตเดิมแท้ ดังนั้นบาร์โดแห่งธรรมดาเราจึงมีร่างแห่งแสง ขณะที่อยู่ในบาร์โดแห่งอันตรภพ

^๔ Lati Rinbochay and Jeffre Hopkins, *Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism*, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), pp.51-57.

เราจึงมีร่างของจิต และจิตนี้มีความแจ่มชัดมากและเคลื่อนไหวโดยไม่มีขอบเขต กระนั้น ท่านโซเกียล เน้นย้ำว่า ทิศทางการเคลื่อนไหวก็ถูกกำหนดด้วยนิสัยและความเคยชินของกรรมเก่าแต่เพียงอย่างเดียว จึงได้เรียกบาร์โดนี้ว่า บาร์โดกรรมแห่งอันตราย^๕ และสัตว์นี้ไม่มีสิทธิ์ตัดสินใจอย่างมีสำนึกในสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลของกรรมเก่า และเราจึงถูกพัดพาไปในสายลมแห่งกรรม และมีสถานที่ ๒ แห่งที่สัตว์นี้ไปไม่ได้ นอกจากกรรมมารดาในอนาคตแล้วก็คือ วัชรสถานะ (Vajrasana) หรือ วัชรอาสน์ อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้ ทั้งสองสถานที่นี้แสดงถึงทางเข้าสู่สังสารวัฏและนิพพาน กล่าวคือ ทั้งการเกิดใหม่และการตรัสรู้จะนำไปสู่การสิ้นชีวิตในบาร์โด^๖

ท่านโซเกียล รินโปเช อธิบายถึงกายจิตนี้ว่า นอกจากจะครอบครองอินทรียสัมผัสทั้ง ๕ นี้แล้ว มันยังเป็นแสงกระจ่างแจ่มสูงสุดและเคลื่อนไหวได้ มีความรู้ตัวทั่วพร้อมชัดเจนกว่าตอนมีชีวิต ๗ เท่า

ประเภทของการเปลี่ยน ในอภิธรรมะโกสะ (Abhidharmakosha) หรืออภิธรรมโกศของท่าน วสุพันธ์ุอธิบายเอาไว้ว่า ครั้นสัตว์นี้เข้าสู่บาร์โดนั้น มันไม่ใช่การเปลี่ยนไปสู่การย้ายไปยังภพภูมิอื่นทั้ง ๖ ภพภูมิ^๗ ซึ่งหมายความว่าพอเราตายและเกิดใหม่ในบาร์โดนี้ การเกิดใหม่ในบาร์โดนี้ไม่ใช่การเกิดใหม่ในภพภูมิทั้ง ๖

ท่านอสังคะ กล่าวไว้ในคัมภีร์อภิธรรมะสะมุจจะยะ หรืออภิธรรมสมุจจะยะ (Abhidharmasamuchchaya) ว่า ครั้นสัตว์นี้เข้าสู่บาร์โดนั้นมันจำเป็นที่จะไปเกิดโดยทางนั้น บาร์โดนี้คือที่จะเปลี่ยนไปสู่ภพภูมิอื่น^๘ แต่อย่างไรก็ตามก็มีการอธิบายเอาไว้ในพระอภิธรรมของหินยานและมหายานว่า พระอรหันต์หรือผู้ฆ่าศัตรูคือกิเลสเสียได้ (a Foe Destroyer) อันด้วยการสนับสนุนของสภาวะในสมาธิ ไม่ได้มาบาร์โดเพื่อที่จะเปลี่ยนไปเกิดใหม่หรือไปนิพพานอีกที

คำห้อย ท่านวสุพันธ์ุ อธิบายว่า คำว่า “ เกิดขึ้นด้วยจิต ” (mind - arisen) ผู้แสวงภพ (seeker of existence ตรงกับคำว่า สัมภเวสี) ตัวกินกลิ่น (smell - eater) อันตราภาวะหรือ อัตรภพ หรือ

^๕ Sogyal Rinpoche, **The Tibetan Book of Living and Dying**, 10th ed. (London: Rider, 2002), pp. 291-292. and p.410.

^๖ Kalu Rinpoche in Sogyal Rinpoche , **The Tibetan Book of Living and Dying** , 10th ed . (London: Rider, 2002), p.292

^๗ Vasubandhu' s Treasury of Knowledge in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.52.

^๘ Asanga's Compendium of Knowledge in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death , Intermediate State and Rebirth in Tibeton Buddhism** , 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.52.

สภาวะตรงกลาง (intermediate state) และผู้ก่อภพ (establishing existence) เป็นคำพ้องหรือมีความหมายเดียวกัน^๕

ช่วงชีวิต คัมภีร์กล่าวว่าสัมภเวสีมีชีวิตอยู่ในบาร์โดนานที่สุด ๗ วัน แต่ก็มีหลายกรณีที่เกิดใหม่ในชาติต่อไปเกิดขึ้นในทันทีทันใดในขณะที่บรรลู่ถึงอันตรายเมื่อมีสาเหตุสังสมเพียงพอต่อการเกิดใหม่ (since there are cases of transmigrating to the next birth immediately upon achieving the intermediate state when the causes for rebirth aggregate) ดังนั้นระยะเวลาที่ว่าเป็นจึงไม่แน่นอน

ตามคำกล่าวในคัมภีร์ในกรณีนี้ เราอาจเข้าใจได้ว่า พอบุคคลตายไปแล้ว ในทันทีที่เข้าสู่อันตรายหรือบาร์โดนี้ ในทันทีนั้นก็ไปเกิดในภพภูมิต่อไปในทันที กล่าวได้ว่าสัมภเวสีผ่านอันตรายนี้ในช่วงสั้นๆ หรืออาจจะแฉกเดียว ถ้าจะกล่าวตามบริบทของเถรวาทที่กล่าวไว้ว่า พอบุคคลจิตดับและปฏิสนธิเกิด ซึ่งหากเปรียบกับแสงไฟก็เปรียบได้ว่า พอบุคคลจิตดับจะเหมือนประกายไฟดับ พอบุคคลปฏิสนธิเกิดจะเหมือนประกายไฟปรากฏขึ้นนั่นก็คือ พอบุคคลประกายไฟดับ แล้วมาสว่างวาบในบาร์โดแล้วก็ไปเกิดใหม่ในทันทีทันใด ซึ่งเมื่อรู้สึกเข้าใจเช่นนี้ ช่องว่างระหว่างการเกิด การตายในกรณีนี้ ถือว่าน้อยมาก แต่นี่ก็เป็นการคิดหรือการตีความหรือความรู้สึกในทางปรัชญาของผู้วิจัย (feeling of philosophical mine)

คัมภีร์กล่าวว่า ถ้าภายใน ๗ วัน สาเหตุแห่งการเกิดยังไม่ได้สังสมขึ้น ในตอนสุดท้ายสัปดาหฺจะเกิดความตายเล็กน้อยขึ้น* แล้วก็จะบรรลู่สู่อันตรายอีกที และในคัมภีร์ภูมิมิสฺต (Bhumivastu) ของท่านอสังคะกล่าวว่า พอล่วงพ้น ๗ สัปดาหฺแล้ว สาเหตุแห่งการเกิดใหม่จะสังสมขึ้นอย่างแน่นอน และจึงจำเป็นที่จะไปเกิดใหม่^๖

ท่านไซเกิล รินโปเช กล่าวว่า เนื่องจากเรายึดติดต่อร่างกายอย่างมาก พอเราตายและกลายเป็นสัมภเวสี เราอาจพยายามกลับเข้าสู่ร่างอีก แต่ก็ไร้ผล หรือเฝ้าววนเวียนอยู่ และในกรณีสุดโต่งกายจิตนี้สามารถที่จะอ้อยอิ่งอยู่ใกล้ๆ ทรัพย์สมบัติหรือร่างกายเป็นเวลาหลายสัปดาหฺ หรือแม้แต่หลายปี^๗ บางคนที่ติดอยู่ในบาร์โดนี้ก็กลายเป็นภูตผีปีศาจ^๘

องค์ดาไล ลามะตรัสว่า ช่วงระยะเวลาที่ยาวนานที่สุดในบาร์โดคือ ๗ สัปดาหฺ หรือ ๔๕ วัน ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่อยู่ในบาร์โดเป็นปีๆ หลังจากตายแล้วยังไม่พบสถานที่เกิดนั้น ไม่ได้อยู่ใน บาร์โดนี้ แต่

^๕ Vasubandhu' s Treasury of Knowledge in Late Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism** , 3rd ed . (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.52.

* หมายถึงการตายที่ดำเนินตามกระบวนการตายอย่างรวดเร็หรือใช้เวลาในกระบวนการตายนี้อย่างรวดเร็วเมื่อเทียบกับกระบวนการตายของมนุษย์

^๖ Asanga 's Actuality of the Levels in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death , Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed .(Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.52.

^๗ Sogyal Rinpoche, **The Tibetan Book of Living and Dying** , 10th ed . (London: Rider , 2002), p. 293.

^๘ Ibid., p.295.

ไปเกิดเป็นภูตผีจากบาร์โคนี้แล้ว^{๑๑} ซึ่งอาจจะเข้าใจได้ว่าภูตผีปีศาจนี้น่าจะอยู่ในเปรต-ภูมิหรือภพภูมิแห่งเปรตบนพื้นดินแห่งโลกนี้ แต่อยู่ในสภาวะหนึ่งหรือในภพหนึ่งที่ต่างจากภพภูมิมนุษย์ และคนที่เกิดเป็นภูตผีปีศาจตามธรรมชาติของวัชรยานคือ คนที่ไม่มีกรรมที่เหมาะสมพอที่จะไปเกิดที่อื่น และไม่ถึงกับมีกรรมที่เลวมากพอที่จะเกิดในนรก อาจจะมีกุศลกรรมบางอย่างที่เหมาะสมที่จะเกิดเป็นภูตผีวิญญาณส่งอิทธิพลแทน และก็ไม่มีพลังแห่งกรรมดีพอ รวมทั้งไม่มีใครทำบุญ ทำทานอุทิศไปให้ การติดอยู่ในบาร์โคนั้น ๔๕ วันนั้นผู้วิจัยคิดว่า ไม่น่าจะเป็นอยู่ในรูปสัมภเวสี และในเมื่อเป็นภูตผีวิญญาณก็อาจเป็นไปได้ที่จะเกี่ยวข้องกับบาร์โคนีทางใดก็ตามหนึ่ง และที่บอกว่างานบางคนอยู่เป็นปุโรหิตผีที่นั่นก็คงไม่ใช่สัมภเวสีอีกเช่นกัน เพราะน่าจะเป็นภูตผีวิญญาณ (spirit) นี้ที่องค์ดาไล ลามะทรง ครัสถึง

คำว่าภูตผี ปีศาจ หรือวิญญาณเหล่านี้ ผู้วิจัยเข้าใจว่าคงไม่ใช่สัตว์ผู้หิวโหยอยู่ตลอดเวลาเช่นเปรต แต่ก็คงใกล้เคียงกับเปรต คงจะเป็นเผ่าพันธุ์หนึ่งในภพภูมินี้ซึ่งก็อยู่ตามพื้นดิน บ้านเรือน ต้นไม้ ภูเขาเลากาของโลกมนุษย์เราเช่นเดียวกับเปรต หรือที่เป็นไปได้กรณีหนึ่งคือภูตผี ปีศาจ วิญญาณนี้จัดเป็นอสุรกาย ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็น่าจะเป็นอสุรกายชั้นต่ำ และเป็นสัตว์ในอบายภูมิ สิ่งที่อยู่ในที่ต่างๆ ในโลกนี้ตามที่กล่าวมา

ความตายในบาร์โคนี ในเรื่องของรูปแบบการตายเล็กๆ ในท้ายสัปดาหานั้น คัมภีร์กล่าวว่า กายลมของสัมภเวสีรวมเข้าเป็นชั้นๆ จากส่วนบนและส่วนล่างเข้าสู่หัวใจ เหมือนกลิ่นไอบนกระจะกรวยเข้ามาจากขอบทั้งสอง ความคิดที่มีอาการ ๘๐ ของบาร์โคนีพร้อมกับลมค้ำจุนสลายลง ด้วยเหตุนี้ สัมภเวสีทั้ง ๔ และความว่างทั้ง ๔ แห่งความตายของสัมภเวสีก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และแสงกระจ่างแห่งความตายก็ส่องฉาย ดังนั้นลมที่ ค้ำจุนแสงกระจ่างก็กระทำการอันเป็นเหตุทางแก่นสาร แล้วก็บรรลุถึงซึ่งกายลมของสัมภเวสีดังกล่าวก่อน พร้อมทั้งกันกับได้บรรลุถึงจิตใกล้บรรลุแห่งกระบวนการปฏิโลม ไม่สำคัญว่าความตายเล็กๆทั้งหลายนี้ที่เกิดขึ้นขณะที่มีการค้ำจุนชีวิตของสัมภเวสี ความตายก็คือความตายที่อยู่ภายในบาร์โคนี ไม่ใช่อยู่ในสภาวะความตาย(ของร่างกายตอนเป็นมนุษย์)

การเห็นร่างเก่าก่อน ในคัมภีร์ภูมิวิสตุของท่านอสังคะกล่าวว่า แม้เมื่อสัมภเวสีเห็นสิ่งค้ำจุนทางกายภาพในกาลก่อนของตนหรือเห็นศพตนเอง แต่เนื่องจากอำนาจของการได้แยกขาดจากความสัมพันธ์ใดๆ ในร่างกาย เขาก็ไม่ได้คิดว่าเป็นร่างของตน และก็มีได้เกิดความรู้สึกที่จะเข้ามาสู่ร่าง^{๑๒}

ตามที่ท่านโชเกียล รินโปเช กล่าวว่า อาจจะมีบางกรณีที่สัมภเวสีได้พยายามจะกลับเข้าสู่ร่างนั้น น่าจะเข้าใจได้ว่าเป็นกรณีสุดโต่งบางกรณี แต่ตามที่ท่านอสังคะกล่าว น่าจะเป็นกรณีมาตรฐานทั่วไป

^{๑๑} His Holiness the Fourteen Dalai Lama, Forword in Lati Rinbochay and Jeffrey Hodkins, **Death , Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed .(Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.10.

^{๑๒} Asanga ' s Actuality of the Levels in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death , Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism** , 3rd ed . (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p . 53.

เพราะถ้าเป็นทุกกรณี มันจะเหมือนกับว่าธรรมชาติไม่มีกฎอะไรมารองรับตรงนี้ คงจะเกิดความโกลาหลต่อผู้ตาย และน่าจะขัดกับสามัญสำนึกของเรา ดังนั้นคำว่าอำนาจการแยกขาดจึงมีความหมายในกรณีนี้ เพราะเมื่ออยู่ต่างสภาวะโดยทั่วไปน่าจะมีธรรมชาติของสภาวะนั้นๆ กำหนด และในบางกรณีของ NDE กล่าวว่า ตอนที่วิญญาณออกจากร่างแล้วมองเห็นกายเก่า ก็เหมือนกับมองเห็นหมูนี่น่าเกลียดตัวหนึ่ง^{๑๕} อำนาจการแยกขาดน่าจะเข้าใจได้อย่างหนึ่งว่าเป็นอำนาจอย่างหนึ่งของกรรม

เจ็ดวัน คำว่าวันในที่นี้ ไม่ใช่วันในนรก หรือสวรรค์อันศักดิ์นั้นจะไปเกิด เพราะมีเช่นนั้นคงจะอยู่ในบาร์โคเป็นล้านๆ ปี เพราะวันบนภพภูมิเหล่านี้มีความยาวนาน วันในที่นี้เทียบกับวันในมนุษย์ภูมิ

ทวารแห่งการออกจากร่างหลังความตาย คัมภีร์กล่าวว่า ผู้ที่จะไปเกิดเป็นสัตว์นรก วิญญาณจะออกจากร่างทางทวารหนัก (anus) เปรต ออกทางปาก เครัจฉาน ออกทางช่องปัสสาวะ (the urinary passage) มนุษย์ ออกจากตา เทพไท้เทวดาในกามภพ ทางสะดือ ยักษ์ (a yaksha) ทางงูมก เทวดาที่มีฤทธิ์ (a god of magical accomplishment) หรือผู้ที่ค่อนข้างแน่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์ (a probable human) ออกทางหู ผู้ที่จะไปเกิดในรูปภพหรือรูปพรหม ออกตรงกลางระหว่างคิ้ว รูปภพหรืออรูปพรหม (อันเป็นสัตว์ที่ไม่มีรูป มีแต่จิต เนื่องจากยึดติดในอรูปภพ) ออกทางจอมขวัญ (the crown of the head) โดยทั้งหมดนี้ในตอนแรก ก็เริ่มออกจากร่างที่หัวใจ แล้วจึงออกไปทางส่วนต่างๆ ตามที่กล่าวมา

การรับรู้ ในคัมภีร์อิทธิธรรมโกศ ของท่านวสุพันธุ กล่าวว่า สัมภเวสีเป็นที่เห็นได้ของสัตว์ประเภทเดียวกันกับเขา และเห็นได้โดยผู้มีตาทิพย์อันบริสุทธิ์ (a pure divine eye - clairvoyants) ที่ว่าบริสุทธิ์ - ไม่บริสุทธิ์นี้ท่านวสุพันธุอธิบายว่า ถ้าได้ตาทิพย์เพียงเพราะผ่านการเกิดจะเป็นตาทิพย์ที่ไม่บริสุทธิ์ แต่ถ้าได้ตาทิพย์มาเพราะบรรลุถึงพลังอำนาจในสมาธิมาก่อน จะเป็นตาทิพย์ที่บริสุทธิ์ และในอรรถกถา ท่านวสุพันธุได้อธิบายเพิ่มว่า สัมภเวสีที่เป็นสัตว์ในภพภูมิชั้นสูงกว่าหรือสัมภเวสีผู้ที่จะเป็นเกิดในภพภูมิที่สูงกว่าจะเห็นสัมภเวสีในประเภทที่ต่ำกว่า^{๑๖} เช่นสัมภเวสีผู้มีกรรมดีที่จะไปเกิดเป็นเทวดา จะเห็นผู้ที่จะเป็นมนุษย์ และผู้ที่จะเป็นมนุษย์จะเห็นผู้ที่จะเป็นเครัจฉาน เป็นต้น ซึ่งอาจเข้าใจได้ทั้งว่า ผู้จะเป็นเทวดาเห็นผู้จะเป็นสัตว์ในภพภูมิชั้นต่ำทั้งหมด และทั้งอาจจะเข้าใจในทางกลับกันได้ว่า สัมภเวสีที่จะไปเกิดในภพภูมิชั้นต่ำไม่สามารถมองเห็นผู้ที่จะเป็นไปในภพภูมิชั้นสูง และเกี่ยวกับการเห็นนี้ท่านโช

^{๑๕} Sogyal Rinpoche, *The Tibetan Book of Living and Dying* , 10th ed. (London: Rider, 2002), p.335.

^{๑๖} Vasubandhu in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, *Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism*, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.54.

เกียล รินโปเช กล่าวว่า ตาพิภพของสัมภเวสีจะเป็นตาพิภพชั้นต่ำไม่อาจควบคุมได้ด้วยสติสำนึก แต่ก็ทำให้กายจิตนี้สามารถอ่านใจผู้อื่นและเขาจะเห็นวัตถุใน ๓ มิติ^{๑๙}

ขนาด ในคัมภีร์อภิธรรมโกศกษายะ (Abhidharmakosha bhashya) อันเป็นอรรถ-ถาของท่านวสุพันธุ อธิบายว่า สัมภเวสีของมนุษย์ในโลกนี้มีขนาดวัยเยาว์ ๕ หรือ ๖ ขวบ แต่ก็ไม่ได้แน่นอนเสมอไป^{๒๐} และท่านโชเกียล รินโปเชกล่าวว่า ในคำสอนอันเก่าแก่ของโชะเซนกล่าวถึงกายจิตนี้ว่า มีขนาดเท่ากับเด็ก ๘ ถึง ๑๐ ขวบ^{๒๑}

รูปการ ในคัมภีร์ภูมिवัตถุของท่านอสังคกล่าวถึงรูปการของสัมภเวสีนี้ไว้ว่า สัมภเวสีที่จะไปเกิดในทุคติภพ อันได้แก่ เจริจจาน เปรด สัตว์นรก จะปรากฏงคำขึ้นออกมา หรือกลางคืนที่แผ่ขยายไปด้วยความมืด ขณะที่สัมภเวสีแห่งสุคติภพอันได้แก่ มนุษย์ อสุรกาย หรือเทวดา จะปรากฏเป็นผ้าสีขาวขึ้นออกมาหรือกลางคืนที่แผ่ไปด้วยแสงจันทร์^{๒๒}

สี คัมภีร์กล่าวว่า ในพระสูตรที่ชื่อว่า พระสูตรอายุขัยมันนันทครรภาวะกรานตินิเรตตะ (Ayushmannandagarbhavakrantinirdesha) อธิบายว่าสีกายของสัมภเวสีที่จะไปเกิดเป็นสัตว์นรกจะมีสีของท่อนไม้ที่เผาด้วยไฟ เปรดจะมีสีดั่งน้ำ เจริจจานดั่งควัน เทพในกามาวจรภูมิหรือมนุษย์และสัมภเวสีจะมีสีทอง พรหมในรูปพรหมจะมีสีขาว เป็นต้น

รูปพรรณ ในคัมภีร์อภิธรรมโกศกษายะของท่านวสุพันธุที่กล่าวว่า สัมภเวสีมีลักษณะของร่างกายหรือรูปทางกายภาพของสภาวะก่อน (the prior state) ของการเป็นผู้ท่องเที่ยวไปสู่การเกิดใหม่นั้นคำว่าสภาวะ มี ๔ สภาวะ คือ

๑. สภาวะการเกิด (Birth state) คือช่วงขณะแรกของการเกี่ยวข้องกับชีวิตใหม่
๑. สภาวะก่อน (Prior state) ดำรงอยู่จากขณะหลังจากเกี่ยวข้องกับชีวิตใหม่จนกระทั่งถึงสภาวะความตาย

^{๑๙} Sogyal Rinpoche , *The Tibetan Book of Living and Dying* , 10th ed. (London: Rider, 2002), p. 292 – 293.

^{๒๐} Vasubandhu ' s Commentary on the “ Treasury of Knowledge ” in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, *Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism*, 3rd ed.(Ithaca: Snow Lion Publications, Inc.,1985), p.54.

^{๒๑} Sogyal Rinpoche , *The Tibetan Book of the Living and Dying* , 10th ed. (London: Rider, 2002), p.292.

^{๒๒} Asanga ' s Actuality of the Levels in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins , *Death , Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism* , 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publication, Inc., 1985), p.55.

๒. สภาวะความตาย (Death state) ดำรงอยู่ระหว่างช่วงขณะสุดท้ายของความตายหรือเวลาที่กำลังประสพกับแสงกระจ่างแห่งความตาย

๓. บาร์โด (Intermediate state) การดำรงอยู่เกิดขึ้นระหว่างสภาวะความตายกับสภาวะการเกิด คำว่า “ สภาวะก่อน ” นี้มีการเข้าใจผิด ที่บางทีบอกว่า สัมภเวสีมีรูปของชีวิตในชาติที่แล้ว บางคนที่ได้เห็นคำอธิบายของท่านอสังคะที่บอกว่า มีรูปกายของชีวิตในชาติหน้าก็ยื่นยื่นออกมาว่า สัมภเวสีมีรูปกายของชาติก่อนสามวันครึ่ง ของชาติหน้าอีกสามวันครึ่ง แต่ท่านซงกาปา อธิบายว่าเป็นเพียงการแต่งขึ้นยังไม่ใช่ข้อมูลที่ถูกต้อง คำว่าก่อนในคำว่าสภาวะก่อน คือก่อนอันสัมพันธ์กับความตายในชาติหน้า ไม่ใช่สัมพันธ์ต่อกับบาร์โด ที่ท่านวสุพันธุกล่าวว่า การครอบครองรูปกายแห่งสภาวะก่อนจะเกิดขึ้น นั้นเป็นการใช้ก่อนาคดไม่ใช่ใช้ในอดีต และองค์คาไล ลามะตรัสว่า สัตว์ผู้เกิดมาในบาร์โดจะมีรูปของสัตว์ผู้ที่จะเขาจะไปเกิด ^{๒๐}

ท่านโซเกียล รินโปเช กล่าวว่า ในตอนแรก กายจิตจะมีรูปคล้ายกับชีวิตที่เพิ่งตายจากมา โดยปราศจากข้อบกพร่องใดๆ ตามที่มีในชาติที่ผ่านมา ไม่ว่าจะพิกลพิการหรือเจ็บไข้ได้ป่วย แต่กายจิตในบาร์โดจะมีความสมบูรณ์ ^{๒๑} และช่วงอาทิตย์แรกๆในบาร์โดเราจะมีรอยประทับของความเป็นชาย เป็นหญิง ดังที่เราเคยเป็น ^{๒๒} และกล่าวว่าช่วงสามสัปดาห์แรกผู้ตายมีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นต่อชีวิตที่จากมา ^{๒๓}

ตามคำอธิบายของท่านโซเกียล รินโปเชนั้น อาจเข้าใจได้ว่ากายที่ว่าเหมือนกันกับความเป็นมนุษย์ของเรา อาจจะเป็นรอยประทับอันเข้มขันของสายสัมพันธ์กับอดีตชาติ อันอาจจะเป็นทั้งความทรงจำและการยึดติดในชีวิต ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายใน และอาจจะกลับกลายมาเข้าใจว่าเป็นคุณลักษณะเด่นทางภายนอกด้วย จึงอาจจะกล่าวในลักษณะของรูปลักษณะที่ละม้ายคล้ายมนุษย์ สิ่งที่คล้ายมนุษย์มากที่สุดน่าจะเป็นความทรงจำ และประสบการณ์อันสุขเศร้าในขณะที่เป็นมนุษย์ และความยึดติดในชีวิต ส่วนรูปลักษณะภายนอกจึงเป็นรูปลักษณะของสัตว์ในภพภูมิต่อไป

กล่าวอีกแง่หนึ่ง ส่วนใหญ่ของผู้ตายตามคำสอนของวัชรยานก็แทบจะกล่าวได้เลยว่า ภพใหม่ที่จะไปเกิดก็ก่อไว้ตั้งแต่กระบวนการตาย โดยเฉพาะที่ก่อไว้โดยสภาวะจิตก่อนตายตามที่กล่าวมา แต่โดยหลักใหญ่ใจความแล้วก็คือกรรม ที่เราสร้างไว้ในขณะมีชีวิต ทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยเหตุนี้ศีลธรรมคำสั่งสอนของพระองค์จึงมีเหตุ มีผล หยั่งลึกถ้วนทั่ว ทั้งทางโลกและทางจิตวิญญาณ โดยเฉพาะเมื่อมาพิจารณาในคำสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้

^{๒๐} His Holiness the Fourteenth Dalai Lama, Forword in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed.(Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.10.

^{๒๑} Sogyal Rinpoche, **The Tibetan Book of Living and Dying**, 10th ed. (London: Rider, 2002), p. 292.

^{๒๒} Ibid., p.293.

^{๒๓} Ibid., p.304.

สำหรับกรณีของความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย เช่น พิกลพิการ ทูพลภาพ คัมภีร์กล่าวว่าเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้เข้าไปปฏิสนธิอย่างเช่นในครรภ์มารดาแล้วเท่านั้น ไม่ใช่เป็นตั้งแต่อยู่ในบาร์โด และที่กล่าวว่า สัมภเวสีจะมีลักษณะของสัตว์ผู้ที่จะไปเกิดนั้น ก็ไม่ใช่ว่าสัมภเวสีนั้นจะเหมือนกันทุกประการ

รูปแบบของการเคลื่อนไหว ในคัมภีร์ภูมิวัตของท่านอสังกะกล่าวเอาไว้ว่า สัมภเวสีของเทพหรือสัมภเวสีที่จะเกิดเป็นเทวดาจะเคลื่อนขึ้นข้างบน มนุษย์จะเคลื่อนไปข้างหน้า ผู้ที่จะเกิดในทุคติจะเคลื่อนลงข้างล่าง โดยเอาศีรษะลงก่อน ^{๒๔}

ไตรภพ คัมภีร์กล่าวว่า ผู้ที่จะไปเกิดในกามภพและรูปภพจำเป็นที่จะต้องผ่านมาทาง บาร์โด ดังนั้นการยืนยันว่าผู้ที่ทำอนันตริยกรรม จะไม่ผ่านบาร์โตนั่น ท่านซงกาปา กล่าวว่า ไม่ถูกต้อง ^{๒๕}

อนันตริยกรรม (the five actions of immediate retribution) คือ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ยังพระโลหิตให้ไหลจากกายของพระพุทธเจ้า (causing blood to flow from the body of a buddha) ด้วยเจตนาอันชั่วร้าย และขย่งสงฆ์ให้แตกแยกกัน อันจะนำไปสู่การเกิดใหม่ในทันทีที่ตนตาย แม้กระนั้น คัมภีร์กล่าวว่า จะต้องผ่านบาร์โดก่อนเป็นช่วงขณะสั้นๆ ดังนั้นคำว่า “ในทันที” จึงไม่ควรถูกตีความว่าไม่เข้าบาร์โด

สำหรับผู้ที่ไม่มีบาร์โดเป็นทางผ่านไปสู่การเกิดใหม่นั้น คัมภีร์กล่าวเอาไว้ว่า คือผู้ที่จะไปเกิดใหม่ในรูปภพ ไปเกิดเป็นรูปพรหม คือพรหมที่ไม่มีร่างกายมีแต่จิต อันเนื่องแต่การคิดข่องในรูปฌานซึ่งเป็นผู้ที่ได้รูปฌาน ๔ คือ อากาสนันัญจาตนะ (limitless space) วิญญาณัญญาตนะ (limitless consciousness) อากิญจัญญาตนะหรือความไม่มีอะไรอยู่เลย (nothingness) และเนวสัญญาตนะ หรือจุดยอดของวัฏฏสงสาร (peak of cyclic existence) เพราะขั้นอันนี้เป็นฐานของนามแห่งสัตว์ไร้รูปนี้ (นั่นคือจิตและเจตสิกของสัตว์) รับไว้ได้แค่เพียงในสถานการณ์แห่งความตาย คนที่จะไปเกิดในรูปภพจะเข้ารูปฌานจากภายในแสงกระจ่างแห่งความตาย มันไม่มีการเริ่มหรืออรุณขึ้นของจิตใกล้บรรลุนการเกิดขึ้นของแสงกระจ่างแห่งความตายในกระบวนการย้อนทวน เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นก็จะเกิดจิตในบาร์โดแทน ดังนั้นรูปภพจึงไม่ใช่สถานที่ที่แยกออกไปจากกามภพและรูปภพ

สัมภเวสีชนิดพิเศษ ในคัมภีร์อภิธรรมโกศภายยะของท่านวสุพันธุ และคัมภีร์สมาซสาชาน-วัยวัตถาลี ของท่านนาคโพธิ์กล่าวว่า สัมภเวสีชนิดพิเศษคือ พระโพธิสัตว์ซึ่งอีกชาติเดียวจะตรัสรู้ เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต (The Joyous Land) แล้วเข้าสู่พระครรภ์ของพระมารดา สัมภเวสีชนิดนี้จะเยาว์วัย

^{๒๔} Asanga's Actuality of the Levels in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.56.

^{๒๕} Tsong-ka-pa's Great Exposition of the stages of the path in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.56.

ประดับด้วยมหาปฐพีลักษณะ และอนุพยัญชนะ กับทั้งแสงอันส่องฉายไปทั่ว พันล้านกลุ่มของทั้ง ๔ ทวีป^{๒๑} อันแต่ละโลกธาตุที่มีภูเขาเป็นจุดศูนย์กลางนั้น มี ๔ ทวีป และ ๘ อนุทวีป

ที่กล่าวว่าพระศาสดาพุทธเจ้าเข้าสู่ครุฑพระมารดาในรูปช้างเผือก ๖ งานั้น คัมภีร์กล่าวว่า เป็นเพียงความฝันของพระมารดา เพราะถ้ากล่าวว่ามีภเวสีที่จะมาเกิดเป็นมนุษย์มีลักษณะของสัตว์ เจริญงานก็จะขัดแย้งกับคัมภีร์ที่เป็นทางการทั้งหลาย

ปัจจัยทั้งหลายของบาร์โดนี้ คัมภีร์กล่าวว่าได้นำเอามาสู่หนทางแห่งการปฏิบัติโดยใช้ บาร์โดนี้เป็นนิรมลกายในขั้นตอนแห่งการเกิดในอนุตร โยคมันตระ (the stage of generation in Highest Yoga Mantra) และยังนำมาเป็นพื้นฐานของการชำระความบริสุทธิ์โดยวิธีของกายมายาที่ไม่บริสุทธิ์และกายมายาที่บริสุทธิ์ ในขั้นตอนแห่งความสมบูรณ์ (the stage of completion) ปัจจัยเหล่านี้จึงมีความสำคัญของการรู้ในรายละเอียด

ประสบการณ์ของกายจิตในบาร์โดตามคัมภีร์มรณศาสตร์แห่งทิเบต^{๒๒}

เนื่องจากหากว่าเราเป็นผู้สนใจในชีวิตหรือเป็นผู้หุคคิดเกี่ยวกับชีวิตก็มักจะสนใจในเรื่องชีวิต หลังความตายด้วย ดังที่ความคิดเรื่องนี้เกิดขึ้นและเข้ามารบกวนจิตใจเรายู่บ่อยๆ แม้มีผู้ไม่สนใจในชีวิต หลังความตายหรือชาติหน้า ชาติหน้า ความสงสัยกลางแคลงใจในปรากฏการณ์ทั้งหลายในชีวิต จะไม่มีคำตอบ เขาจะงงงวยสงสัยและสับสนกับชีวิต ทั้งสุข ทุกข์ที่เข้ามาในชีวิตเขา ทั้งชัยชนะ และความพ่ายแพ้จะเป็นสิ่งที่เกินจินตนาการของเขาในรากเหง้าของมัน เขาจะสัมผัสได้แต่เพียงเปลือกของปรากฏการณ์ เขาจะไม่สามารถพบทางเดินที่แท้จริงแห่งชีวิต จะถูกสายลมแห่งกรรมพัดพาไปและหลงทางอยู่ในความมืดมิดจากแสงสว่างแห่งปัญญาในชีวิต ความรู้ในเรื่องชีวิตและความตาย และหนทางชีวิตที่ทอดยาวออกไปหลังจากนั้น จะเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของบุคคลหากไม่มีกรรมบังตา อันเกิดจากพฤติกรรมและความเคยชินในอดีต รวมทั้งมีจิตปฏิญญา บุคคลจะกลับกลายมามีวาสนา มีวาสนาที่จะเลือกทางเดินของชีวิต คำกล่าวที่ว่าชีวิตเลือกเกิดไม่ได้ แข่งบุญแข่งวาสนาแข่งบารมีแข่งไม่ได้ จะเจือจางลง ณ บัดนี้ บัดคลที่เราเริ่มเห็นหัวใจเผยเจตนาบริสุทธิ์ที่จะทำกรรมดี และดอกไม้แห่งความรักความกรุณาในส่วนลึกของหัวใจ ได้คลี่คลายขยายกลีบออก ยังความงามแก่หัวใจผู้อื่น ด้วยเจตนาและกรรมที่ทำประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือละความยึดติดในสุขทุกข์ของตนในด้านหนึ่งนี้ จะเป็นแสงส่องทางและกลีบกุหลาบโปรยปรายแก่จุดหมายปลายทางแห่งชีวิต ความรู้นี้จะปลุกเราให้ตื่นจากความสับสนงุนงง จะมีสิ่งใหม่ๆเหมือนสูดเอาไออากาศ

^{๒๑} Vasubandhu's Commentary on the "Treasury of Knowledge" and Nagabodhi's Ordered Stages of the Means of Achieving Guhyasamaja in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan of Buddhism**, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publications, Inc., 1985), p.57.

^{๒๒} Guru Rinpoche according to Karma-Lingpa, **The Tibetan Book of the Death: The Great Liberation through Hearing in the Bardo**, (Boston: Shambhala, 1985), pp.72 – 94.

จากสายลมเย็นบริสุทธิ์จากภูเขา ท่ามกลางดอกไม้ป่านานาพันธุ์ เราจะเห็นความแตกต่างจากที่เคยเป็นมา จากความยึดติดต่อสิ่งต่างๆ ในชีวิตอันเราเพื่อฝันขึ้น และไม่มีใครรับรองทิวทัศน์ของเรานั้น ทางสายใหม่ แห่งความคิดที่มองชีวิตยาวไกล เกิดจากการตื่นขึ้นมาเห็นของพระพุทธเจ้า และประการณ์ในทางธรรม ของนักบวช นักบุญ ผู้ซึ่งเรายังไม่เคยเป็นเลยในชีวิต สายตาแห่งวัตถุนิยมของเราจึงมอดดำ และไม่บริสุทธิ์ เราคิดว่าพระพุทธเจ้าก็คงเป็นคนๆ ที่คิดเหมือนเรา ทั้งยังอาจไม่มีประสบการณ์ชีวิตในโลกสมัยใหม่เช่นเรา สมัยใหม่ของความเจริญทางวัตถุนิยม กรรมและความหลงทำให้เราคิดเช่นนั้น ตั้งแต่บัดนี้ถึงโลกแตกสลาย วิทยาศาสตร์ก็ทดลองหาความจริงได้ไม่สิ้นสุด และไม่พบความจริงแท้ แต่ความตื่นแห่งพุทธะนั้น เมื่อ ตื่นแล้วก็เห็นโลกทั้งหมด ทั้งกว้าง ลึก สั้น ยาว ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต แต่ความหลงหรือความหลับ ฝันที่เรายึดว่าจริงนั้นเป็นเพียงมายาในชีวิต มันจะบังคับสายตาเราให้มอดดำ ความสุขในชีวิตของเราที่เรา ให้คำว่าชีวิตต้องสุขแบบนี้ โดยธรรมชาติของคนเหมือนกันหมด จะเป็นความสุขชั้นต่ำ เหมือนที่เรามอง ความสุขของสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งสัตว์นั้นก็เข้าใจว่าเป็นความสุขสุดยอดของตน ชีวิตมนุษย์มีระดับซึ่งวัดจาก คุณภาพจิต คุณภาพจิตที่ต่ำอาจมองไม่เห็นสภาวะของผู้มีคุณภาพจิตชั้นสูงกว่า เปรียบได้กับเดรัจฉานย่อม มองไม่เห็นความสุขของมนุษย์ว่าดีกว่า และมนุษย์ก็ไม่เข้าใจเทวดา แต่สำหรับพุทธะและนักบวช นักบุญ เทวดาหรือพรหมก็ไม่เข้าใจเช่นกัน เพราะเขาไม่เคยเป็นและเคยอยู่ในสภาวะนั้น

ความรู้เรื่องชีวิตหลังความตายถือเป็นเรื่องหนึ่งที่เราควรนำมาพิจารณา เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจความจริงของชีวิตได้กว้างขึ้น และที่ใช้คำว่า “ คัมภีร์มรณศาสตร์แห่งธิเบต ” ในที่นี้เพราะความเป็นที่ นิยม และถือว่าเป็นชื่อเล่นที่เรียกง่าย

คำสอนในบาร์โดมีขึ้นเพื่อไม่ให้เราเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิทั้งหก นั่นคือสอนให้เราหลุดพ้น จากกับดักสัตว์นั้นนั่นเอง

ประเด็นต่างๆ ที่จะต้องประสบในบาร์โดมีดังต่อไปนี้

๑. การกลับมามัน

หลังจากเกิดกายจิตขึ้นมาในบาร์โด คัมภีร์กล่าวว่า ด้วยกายนี้ เราจะเห็นบ้าน เห็นครอบครัวของเรา เราวาทกันว่าเราพบกันในความฝัน แม้ว่าเราจะพูดกับเขา เราก็ไม่มีคำตอบและเราจะเห็นญาติสนิทมิตร สหายและครอบครัวของเราร้องไห้ให้เรา เราจะทำอย่างไรดี เราจะรู้สึกเจ็บปวด รวดร้าวอย่างแสนสาหัส ดังปลาที่คืนเราๆ อยู่ในทรายร้อน แต่แม่ทุกข์เศร้าไปก็ไร้ประโยชน์ ถ้าเรามีครู หรือครูบาอาจารย์ทางจิตวิญญาณ ก็จงวิงวอนท่าน หรือขอพรต่อเทพประจำตนของเรา (ยิตัม – the yitam) พระอวโลกิตศวรรเจ้า ผู้เป็นใหญ่ในมหากรุณาคุณ แม้ว่าเราจะยึดติดต่อญาติมิตร ต่อพี่น้องไปก็ไร้ ประโยชน์ คำสอนให้วิงวอนต่อพระผู้กรุณา นี้ จะไร้ทุกข์และไร้ความขลาดกลัว

๒. การถูกพัดพาไปด้วยอำนาจกรรม

คัมภีร์กล่าวว่าเราจะถูกพัดพาไปด้วยสายลมแห่งกรรม จิตอันไร้สิ่งค้ำจุนของเรา ขึ้นขี่ม้าแห่ง สายลมนี้ ดังชนกที่ปลิวไป พัดไหวไปมา ไร้สิ่งซึ่งความหวัง เราจะร้องบอกผู้โสภณเศร้าต่อเราว่า อย่าร้อง เลย ฉันทอยู่ตรงนี้ แต่ก็ไม่มีใครรับรู้เรา เราจะคิดว่า เราตายแล้ว และเราก็จะเจ็บปวดรวดร้าวแสนสาหัส คำ สอนจะบอกเราว่าอย่าได้ทุกข์ทรมานเหมือนเศร้าเช่นนั้น

คำสอนกล่าวถึงอิทธิพลของกรรมที่ทำให้เราขังอยู่ในบาร์โคนี้ ลำดับนี้จะมีพายุทอร์นาโดใหญ่ อันเป็นทอร์นาโดแห่งกรรมอันน่ากลัว ไม่อาจทานทนได้ ปีนมาอย่างคร่ำคร่า จะขับเรามาจากข้างหลัง แต่คำสอนบอกเราว่า จงอย่าหวาดกลัวมันเป็นภาพฉายอันสับสนของเราเอง ความมืดทึบอันน่ากลัวและไม่อาจทานทนได้ จะมาบังคับเรา พร้อมเสียงร้องอันน่ากลัวว่า “ โจมตี ” และ “ ฆ่า ” แต่คำสอนก็บอกไม่ให้เรากลัว ในกรณีของคนบาปหนัก (Who have done great evil) จะมียักษ์กินเนื้อมากมายมาปรากฏ อันเกิดขึ้นจากผลกรรมของเขา ถืออาวุธหลากหลาย แผลเสียงกู่ร้องตะโกนว่า “ ฆ่า ทำลาย ” และอื่นๆ และคัมภีร์กล่าวว่า เราจะรู้สึกถูกล่าโดย สัตว์ป่าอันน่ากลัวทั้งหลายและยังจะถูกไล่ล่าด้วยกองทัพอันมหึมา ไล่เช่นฆ่า ท่ามกลางหิมะ ผ่น พายุ ไม่เว้นในยามมืดมิด จะมีเสียงกู่เขลากลมหลาย เสียงน้ำแห่งทะเลสาบทั้งหลายไหลบ่า เสียงไฟแตกกระจาย เสียงสายลมอันโหดร้าย รุกไล่ทำลายเกิดขึ้น เราจะหวาดหวั่นสั่นกลัว หลบหนีไปที่ไหนที่ไปได้ แต่เราจะถูกตัดหน้าด้วยเงื้อมผาทั้งสาม ผาขาว ผาแดง ผาดำ ทั้งลิก่น่าหวาดกลัว และ ณ ที่ตรงนั้นโดยฉับพลันเราจะร่วงหล่นลงไปนบัคค

คัมภีร์บอกกล่าวกับเราว่า โอบุตรแห่งอารยสกุล มันไม่ใช่หน้าผาที่แท้จริงเลย มันคือความก้าวร้าว โลภะ และโมหะ ให้เราจดจำไว้ว่า ณ ตอนนี้ คือบาร์โคหรืออันตรกภ และให้เราเรียกชื่อพระอวโลกิเตศวรเจ้า ผู้เป็นเลิศในทางกรุณา เรียกร้องหาครูหรือครูบาอาจารย์ หาพระรัตนตรัยอันเป็นแก้วมณีสารพดณีกทั้งสาม ว่าอย่าให้เราร่วงหล่นไปอยู่บนนรกอเวจี คำสอนบอกกล่าวที่เราอย่าได้ลืมคำนี้

ในกรณีของผู้สร้างกุศลผลบุญ ปฏิบัติศีล ปฏิบัติธรรม อย่างบริสุทธิ์ใจ (who have gathered merit and were virtuous and practiced dharma sincerely) ความปิติที่สมบูรณ์บรรดาจะมีเข้ามาเชื้อเชิญเรา เราจะประสบกับความสุขและความมหุรรษ์อันสมบูรณ์ทุกชนิด ในกรณีของผู้ที่ไม่ทำทั้งดีทั้งชั่วและผู้ที่ไม่เฝ้าเวลาเบาปัญญาหรือผู้ที่มีอวิชา เขาจะไม่ประสบทั้งความสุขทั้งความทุกข์ แต่จะประสบกับความมืดมิดแห่งอวิชาและกับความเมินเฉย แต่ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น คำสอนกล่าวกับเราว่าอย่าได้ยึดติด อย่าได้ปรารถนาอยากได้มา แต่ให้ถวายแด่ครูและพระรัตนตรัย ให้เลิกยึดติดและเลิกปรารถนาในหัวใจ และถ้าเราประสบกับความเฉยชา ไร้ทั้งความสุข ความทุกข์ ให้พักจิตใจในสภาวะของมหาสมุทรหรือมหาสัญลักษณ์ (The Great Symbol) อันเป็นสภาวะอสมาริอันแน่วแน่ ซึ่งสำคัญมาก

๓. ที่หลบพักของสัมภเวสี

ในเรื่องที่พักของสัมภเวสีผู้เร่ร่อนนั้น คัมภีร์กล่าวต่อมาว่า ในตอนนี้ สะพาน ศาลเจ้า และวัดวาอาราม กระโจมน้อยหรือเตียง-นา สตูปหรือเจดีย์ และอื่นๆ จะเป็นที่พักพิงอิงอาศัยชั่วคราวของเรา เราไม่อาจพำนักได้ยาวนาน เนื่องจากจิตของเราแยกขาดจากกาย เราจึงไม่อาจตั้งมั่น เราจะรู้สึกโกรธและเหน็บหนาว และวิญญูณเราจะกลับกลายมาบางเบา รวดเร็ว แกว่งไกวไปมา และไม่ถาวร แล้วเราจะคิดว่าเราก็คอนตาย แล้วเราจะทำอะไรในตอนนี้ และเกิดขึ้นได้ในตอนนี้ว่าหัวใจเราเต็มไปด้วยความว่างเปล่า และเหน็บหนาวในฤดี เราจะรู้สึกอย่างแรงกล้าและเจ็บปวดครวครวเหลือประมาณ คัมภีร์สอนว่าเนื่องจากเราจะเคลื่อนไปโดยปราศจากการตั้งมั่นในที่ใด จึงอย่าให้ตัวเองคิด ไม่ว่าจะมีความคิดชนิดใด แต่งพำนักจิตของเราไว้ในสภาวะพื้นฐานของจิต

๔. การโยยหาอาหารและร่างกาย

สัมภเวสีกินอาหารทางกลิ่นและความหิวโหยของเขาจะมากกว่าคนปกติ และในเวลาที่ไม่มีการกินนั้นจึงเกิดหิวโหยเป็นอย่างมาก คัมภีร์กล่าวว่า แม้ว่าเราจะเห็นอาหารเราก็ไม่อาจกินได้เว้นแต่จะมีการอุทิศให้เรากิน และเราก็ไม่มีเพื่อนแท้ กายจิตเราจะเร่ร่อนไปในบาร์โดแห่งอันตรภพ จะประสบกับความสุขและความทุกข์อันกำหนดด้วยกรรม เราจะเห็นบ้านเกิดเมืองนอน เพื่อนสนิท มิตรสหาย ญาติพี่น้อง และศพของเรา เราจะคิดว่าเราก็คือคนตาย เราจะทำอะไรต่อไปในตอนนี้อย่างไร กายจิตจะเจ็บปวดแสนสาหัส และจะคิดว่า ทำไมจึงไม่พบร่างกาย และเราจะประสบกับการเที่ยวหาร่างกาย คัมภีร์กล่าวว่าแม้ว่าเราจะเข้าศพของเราถึง ๕ ครั้ง แม้ว่าฤดูหนาวจะแช่แข็ง ฤดูร้อนจะทำให้ศพเราน่าเบื่อ หรือญาติของเราจะนำศพเราไปเผาหรือฝังในป่าช้า หรือให้นกกาหรือสัตว์ป่าเคี้ยวกิน ดังนั้นนานที่เราผ่านบาร์โดแห่งธรรมตมา ยังไม่อาจหา ไม่อาจพบ ที่จะเข้าหลบ ที่จะเข้าร่วมรวมตัวได้ในบาร์โด เราจะสิ้นหวัง เราจะรู้สึกถูกบีบคั้นอยู่ในระหว่างก้อนหินทั้งหมด คัมภีร์กล่าวอีกว่า ความทุกข์เช่นนี้แหละที่มีในบาร์โดแห่งอันตรภพ แม้เราจะมองหาร่างกายแต่ก็ไม่พบ จะประสบก็แต่กับความทุกข์ คำสอนจึงบอกเราให้ตัดความปรารถนาในร่างกาย และพำนักอยู่ในภาวะอกรรม (the state of non – action) อย่างได้วิ้งใจ

คำสอนบอกว่าถ้าท่านทำแบบนี้ เราจะหลุดพ้นได้ แต่เนื่องจากอำนาจของอกุศลกรรมจึงทำให้เราจจำไม่ได้ จึงไม่อาจจะบรรลุถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ ความโศกในบาร์โดนั้น

๕. พบกับการพิพากษา

คัมภีร์บอกกับเราว่า เนื่องจากกรรมของเรา เราจึงทุกข์ทรมานใหม่เช่นนี้ เราไม่อาจประณามใครได้ มันเป็นกรรมของเรา คำสอนในคัมภีร์นี้จึงให้เราอธิษฐานถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ด้วยศรัทธาอันแรงกล้า ขอให้ท่านปกป้องเรา แต่ถ้าเราไม่วิ้งใจเช่นนี้ และเราไม่รู้ใน มหาพุทธาสมาธิ ทั้งไม่ได้ทำสมาธิต่อยติม หรือเทพารักษ์แห่งสมาธิของเรา จิตฝ่ายดีจะสะสมกรรมดีของเรา จะนับด้วยกรวดสีขาว และจิตฝ่ายเลวภายในเรา จะสะสมอกุศลกรรมทั้งหมดของเรา จะนับด้วยกรวดสีดำ ณ เวลานี้เราจะหวาดหวั่นสั่นกลัวจนตัวสั่นงันงกเป็นที่สุด เราจะกล่าวคำโกหกว่าเราไม่มีบาปกรรมอะไร แต่พญามราชกล่าวว่า ท่านจะมองดูในกระจกเงา จะเห็นบาปกรรมและคุณธรรมของเรา อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งทั้งหมดในทันที โทกไปก็ไร้ประโยชน์ แล้วพญามราชจะลากเราด้วยเชือกที่มัดคอเราไว้ จะมัดศีรษะเราให้ขาดไป จะฉีกหัวใจเราให้ยับเยิน จะกระชากลากไส้ ดึงออกมาซึ่งเครื่องในของเรา เลียกินสมอง กินเลือด กินเนื้อ ทะทะกระดูก แต่เราก็ไม่อาจตาย แม้เราจะถูกตัดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย เราก็จะฟื้นขึ้นมาอีก

คัมภีร์กล่าวว่า การถูกตัดครั้งแล้วครั้งเล่าแม้จะทำให้เราทุกข์เวทนาสูงสุด แต่ก็บอกอย่าให้เรากลัว เมื่อกรวดสีขาวนั้นได้นับ ให้เราอย่าโกหก และไม่ต้องกลัวมบาลหรือพญามราชนี้ ด้วยกายจิตของเราไม่อาจตายได้ แม้ว่าจะถูกฆ่าหรือถูกตัด ด้วยว่าเรามีรูปร่างตามธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องกลัว สำหรับมบาล ณ ที่นี้นั้นคัมภีร์กล่าวว่า ก็คือแห่งความว่างตามธรรมชาติ (the natural form of emptiness) เช่นเดียวกับเรา อันเป็นภาพฉายแห่งความสับสนของตัวเราเอง และเราก็คือความว่าง เป็นกายจิตแห่งนิสสัยอันไร้สำนึกของเรา ความว่างจึงไม่อาจทำร้ายความว่างได้ ความไร้ลักษณะไม่อาจทำร้ายความไร้ลักษณะได้ เทพแห่งความตายหรือมราช เทพให้เทวดา ภูตผีปีศาจ ยักษ์มาร ที่มีหัวเป็นสัตว์ และอื่นๆ

ข้างนอกทั้งหลายเหล่านี้ ไม่ใช่สิ่งจริงแท้ที่แยกจากภาพฉายอันสับสนของตัวคนเรา คำสอนให้เราจดจำไว้ จำให้ได้ทุกสิ่งในบาร์โคในขณะนี้

คำสอนบอกให้เราทำสมาธิหมุ่หมุ่ ถ้าเราไม่รู้เรื่องสมาธิเลย ก็ให้หมองเข้าไปใกล้ๆ ในธรรมชาติของสิ่งที่เรากลับ เราจะแลเห็นความว่างซึ่ง ไม่มีธรรมชาติอะไรเลย อันเรียกกันว่า ธรรมกาย แต่ความว่างนี้ ก็ไม่ใช่อยู่ในแง่ลบ ธรรมชาติอันน่ากลัวของมันก็คือจิตที่รู้ตัวทั่วพร้อมแจ่มแจ้งอย่างยิ่ง นี่ก็คือจิตแห่ง สัมโภคกาย ความว่างและความกระจ่างแจ้ง ไม่ใช่สองสิ่งที่แยกขาดจากกัน ด้วยธรรมชาติของความว่าง ความกระจ่างแจ้ง และธรรมชาติของความกระจ่างแจ้งก็คือความว่างบัดนี้ ความว่าง – ความกระจ่างแจ้งที่ไม่อาจแบ่งได้ ก็คือ จิตอันไร้การปรุงแต่ง (the naked mind) ที่ได้รับการปลดปล่อยให้เปลือยเปล่า และอาศัยอยู่ในสภาวะอันไม่ถูกสร้างของมัน นี่ก็คือ สวभावิกาย (the svabhavikakaya) ส่วนพลังงานตามธรรมชาติในตนเองของมันนั้นเกิดขึ้นในทุกที่โดยปราศจากอุปสรรค คัมภีร์กล่าวว่าการพลังงานนี้ก็คือ นิรมาณกายอันกรุณา (the compassionate nirmanakaya)

คัมภีร์กล่าวว่าเมื่อเราเห็นคัมภีร์นี้โดยไม่ไขว่เขวลังเลใจ และทราบที่เราจำได้ เราจะบรรลุการตรัสรู้ที่ สัมบูรณ์ในสีกายที่วามานี้ เพราะฉะนั้นจงอย่าให้จิตใจซัดส่าย แต่จงจดจ่อ มีสมาธิหรือมีเอกัคคตาจิต เพราะคัมภีร์กล่าวว่า นี่เป็นเส้นแบ่งที่ซึ่งพุทธะและสรรพสัตว์แยกจากกัน คัมภีร์จึงกล่าวว่า

“ บัดเดียว แยกจากกัน
 บัดเดียวพลัน
 ตรัสรู้ที่สมบูรณ์ ”^{๒๕}

เมื่อเรามีจิตใจซัดส่าย และจำไม่ได้มาถึงตอนนี้ คัมภีร์กล่าวว่า สายใยแห่งความกรุณาจะถูกตัดขาดและเราจะระหกระเหินไปในที่ที่ไม่มีการหลุดพ้น จุดนี้คัมภีร์เตือนให้ระมัดระวัง

แม้แสดงไว้คัมภีร์นี้ และแม้เราไม่อาจจดจำได้มาก่อน แต่คัมภีร์กล่าวว่า เขาจะจำได้ที่นี้และจะบรรลุ การหลุดพ้น และในกรณีที่สุดท้ายเป็นฆราวาสที่ไม่รู้เรื่องสมาธิเลย คัมภีร์สอนให้ทำสมาธิ และระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพระอวโลกิตศวรรอันเป็นพระ โพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นตัวแทนแห่งความ กรุณาที่มากที่สุด ในจักรวาลหรือภพภูมินี้ของพระพุทธเจ้า และให้เปิดใจร้องขอต่อท่านเหล่านี้ อันเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกคัมภีร์นี้เรามากจะสวดมนต์และให้พรกัน และให้เราทำสมาธิเอาภาพฉายอันน่ากลัวของ เรานั้นว่าเป็น พระอวโลกิตศวรรหรือเป็นบิณฑมของเรา ในกรณีที่เรามีเทพทางสมาธิองค์อื่นอันเป็นองค์ที่เรา มีกรรมเกี่ยวข้องหรือสืบสายมาจากประเพณีหรือที่เหมาะสมกับจิตเรา เช่นอาจจะเป็นพระนางคารา องค์กรวัชร ปาณี พระมัญชุศรี องค์กรปัทมสัมภวะหรือเทพไฟธรรม-บาลองค์อื่น อันเป็นเทพที่นับถือพระพุทธศาสนา และเป็นเทพผู้ปกป้องธรรม และเมื่อเป็นบิณฑมของเรา ก็จะเป็นเทพารักษ์แห่งเรา อันเราจะเชื่อมจิตกับท่าน ทางสมาธิ เมื่อจิตสองดวงสื่อสารสัมพันธ์กัน ด้วยพลังแห่งเทพและกุศลกรรมของเรา กอปรทั้งอำนาจ ธรรมอันกล่าวไว้ดีแล้วของ พระพุทธ-องค์ ก็จะช่วย จะนำทาง หรือทำให้เราดำเนินไปในอริยมรรคนั้น

^{๒๕} Ibid., p.78.

พันทูกษ์ พันโสภ โรคภัย หรือหลุดพ้นจากอบาย หรือเกิดใหม่ที่ดี คัมภีร์จึงให้เราจำครูของเราและจำชื่อลับ ในทางธรรมที่ได้ถ่ายทอดให้เราไว้ในโลกมนุษย์ และบอกต่อธรรมราชา (the dharma king) หรือยมบาล อันเป็นเทพเจ้าแห่งความตาย แม้ว่าเราจะตกลงไปในหน้าผานั้นเราก็จะไม่บาดเจ็บ ดังนั้นเราจึงจะหมด ความกลัวและความหวาดหวั่น

๖. อยู่ในความสุขและความเศร้า

หากว่าตอนนี้เรายังไม่หลุดพ้น คัมภีร์กล่าวว่า เราจะถูกขว้างไปมาในสภาวะแห่งความสุขและความเศร้า ลอยไปลอยมาในแต่ละขณะ ดังถูกยิงด้วยเครื่องยิงกระสุน อย่าให้เราสร้างความรู้สึกแห่งความ โลก และความก้าวร้าวขึ้นมาในตอนนี

คัมภีร์กล่าวว่า ถ้าเราจะไปเกิดในภพภูมิชั้นสูง และในขณะที่ประสบกับภพภูมิชั้นสูงอยู่นั้นแต่ ญาติเบื้องหลังที่เราจากมา กลับทำพิธีบูชาอัญสัตว์ทั้งหลาย อุทิศเป็นญาติพลีแก่ผู้ตาย เราจะรู้สึกโกรธอย่าง รุนแรง อันจะเป็นเหตุให้เราไปเกิดเป็นสัตว์นรก ดังนี้ให้เราอย่าเกรี้ยวโกรธไม่ว่าเราจะทำอะไร ในที่นั้น

แต่ให้ตั้งสมาธิจิตในความเมตตา (kindness) นั่นคือคัมภีร์สอนว่า ความ โกรธเป็นผลให้เกิดเป็น สัตว์นรก ขาดด้านพิษแห่งความ โกรธคือความรักหรือความเมตตา อันเป็นยาอมฤตที่มีสรรพคุณป้องกัน จิตใจเราไม่ให้ เป็นสัตว์นรก ความรักหรือเมตตาจึงเป็นยารักษาจิตชานานหนึ่ง

ถ้าเรายึดติดต่อทรัพย์สมบัติหรือสิ่งของครอบครองที่เราทิ้งไว้เบื้องหลัง หรือถ้าเรารู้สึก ยึด ติดต่อมัน แล้วรู้ว่ากำลังมีคนมาครอบครอง เป็นเจ้าของ เพลิดเพลินเจริญใจในทรัพย์สินของเรา เราจะรู้สึก โกรธคนที่เราจากมาเหล่านั้น และจะเป็นเหตุที่แน่นอนที่เราจะไปเกิดเป็นสัตว์นรกหรือเปรต แม้ว่าเรา กำลังจะเข้าสู่สภาวะชั้นสูง ไม่ว่าเราจะยึดติดต่อสิ่งต่างๆ ที่เราทิ้งไว้ข้างหลังอย่างไร เราก็ไม่สามารถเอา มันมาได้ คือคัมภีร์กำลังบอกว่า สิ่งที่รักที่เหนียวแน่นในขณะเป็นมนุษย์นั้น ดายไปก็เอาไปไม่ได้ แม้แต่เงิน สักบาท หรือหมัดหัวสักเส้นเราก็เอาติดตัวมาด้วยไม่ได้ มันไม่มีประ โยชน์ต่อเราเลย เงินทองข้าวของ เหล่านั้น เอาไปเป็นใบเบิกทางสู่สวรรค์ไม่ได้ ติดสินบนยมบาลไม่ได้ รังแต่จะเป็นภาระหนักในจิตใจ คัมภีร์จึงบอกให้เราละความยึดมั่น ถือมัน ตัดบัวอย่าให้เหลือเยื่อใย หรือตัดสินใจอย่างเด็ดขาด ใครก็ ตามที่สนุกสนานในทรัพย์สมบัติของเราอย่าใส่ใจ แต่งปล่อยมันไป ปล่อยให้มันเป็นไป และให้เรา มีสมาธิหรือเอกัคคตาจิต (one – pointed concentration) หรือรวมจิตเป็นหนึ่งเดียวไม่ซัดส่ายจนมีปลายจิต เป็นหนึ่งเดียว และคิดถวายต่อครูของเรา ต่อพระรัตนตรัย และธำรงไว้ในสภาวะที่ไร้ตัณหาหรือโลภะ (desirelessness)

เมื่อพิธีกังกะนิ (the kankani ritual) ที่ทำเพื่อผู้ตายและพิธีการชำระความบริสุทธิ์จากอบายภูมิ (the purification from lower realms) และพิธีอื่นที่ทำเป็นญาติพลีแก่เรา และด้วยการรับรู้อันเหนือ ธรรมชาติที่ประณีต (the subtle super – natural perception) อันได้มาหรือเป็นผลจากกรรมของเรา เราจะ เห็นว่าพิธีเหล่านี้กระทำกันอย่างไม่บริสุทธิ์ อย่างเฉื่อยชาไม่ใส่ใจ และอย่างอื่นๆ อันเป็นการปฏิบัติที่ไม่ ระมัดระวัง ขาดหลักการแห่งปณิธานอันศักดิ์ของการปฏิบัติตนตระ (the samaya vow) และเราจะรู้ว่า เป็น การแสดงถึงการขาดศรัทธาและความรู้สึกที่ไม่น่าเชื่อถือ และรู้สึกว่า เป็นการทำบาปกรรมจนรู้สึกกลัว และรู้สึกว่า เป็นพิธีกรรมที่ไม่บริสุทธิ์ และเราจะคิดไปอีกว่า นี่มันเป็นการหลอกลวงเราอย่างแน่นอน

ความคิดนี้จะทำให้เราโศกเศร้าและสิ้นหวังเป็นอย่างมาก และด้วยการไม่รู้สึกรู้ว่าการอุทิศนี้บริสุทธิ์ เราจะ
ไม่เชื่อถือและสูญเสียศรัทธา แล้วนั้นจะยังเหตุให้เราไปเกิดในภพภูมิชั้นต่ำอย่างแน่นอน คำสอนบอกว่า
มันไม่มีประโยชน์ มีแต่โทษแท้ๆ ดังนั้นคำสอนให้เราคิดว่าไม่ว่าพิธีกรรมที่ไม่บริสุทธิ์อะไรที่กัลยาณมิตร
ที่เราทิ้งไว้เบื้องหลังจะกระทำ ก็ด้วยศรัทธาและการอุทิศที่บริสุทธิ์ คิดว่าภาพฉายของเราต้องไม่บริสุทธิ์
แต่มันจะมีความไม่บริสุทธิ์ในถ้อยคำของพระพุทธเจ้าได้อย่างไร นี่ต้องเป็นสาเหตุจากภาพสะท้อนทางจิต
อันไม่บริสุทธิ์ของเรา คัมภีร์มองเห็นความบกพร่องของใบหน้าที่ส่องสะท้อนมาในกระจกเงาของเรา คำ
สอนให้ใช้ร่างกายของคนเหล่านี้เป็นพระสงฆ์ ใช้วาจาของเขาเป็นพระธรรม และใช้จิตใจของเขาเป็น
ธรรมชาติของพระพุทธเจ้า แล้วให้เรารับมาเป็นสรณะ ดังนั้น คำสอนจึงกล่าวว่ไม่ว่าใครจะทำอะไรลง
ไปในสถานที่ที่เราจากมาก็คจะเป็นการกระทำที่ช่วยเรา จึงสำคัญมากที่จะมีความคิดที่บริสุทธิ์ในทางนี้และ
อย่าให้เราลืม

คัมภีร์กล่าวว่า ถ้าเรากำลังจะไปเกิดใหม่ในภูมิหนึ่งภูมิใดในอบายภูมิทั้งสาม ณ เวลาที่ได้ประสบ
กับภพภูมิเหล่านี้และขณะที่ญาติของเราที่เราจากมากำลังทำพิธีกรรมศีลธรรมอันบริสุทธิ์ อันลอยเสียได้
ซึ่งบาป (free of sin) และครูและครูบาอาจารย์กำลังปฏิบัติธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ด้วยความบริสุทธิ์สูงสุดหรือ
ประพาศพิภพจรด้วยกาย วาจา ใจ นี่จะทำให้เราปลื้มปิติอย่างมากที่ได้เห็นเช่นนี้ และจะยังผลอย่าง
ฉับพลันทันที (immediately cause) ให้เราไปเกิดในภพภูมิชั้นสูง แม้ว่าเรากำลังจะตกลงไปในภพภูมิชั้น
ต่ำทั้งสาม คำสอนจึงเน้นว่ามันมีประโยชน์มาก มันสำคัญมากไม่ใช่ความคิดที่ไม่บริสุทธิ์ แต่เป็น
ความรู้สึกของการอุทิศที่บริสุทธิ์ปราศจากอคติ จึงระวังให้ดีในการอุทิศนี้

นอกจากนี้คำสอนบอกให้เราเห็นว่า ความคิดที่เกิดกับกายจิตนี้มีอำนาจมาก ไม่ว่าจะคิดดีหรือคิดเลว
ดังนั้นเราจึงไม่ควรคิดถึงกรรมชั่วหรืออกุศลกรรม แต่ให้จำการปฏิบัติทางศีลธรรม จำคุณงามความดีที่เรา
ก่อขึ้นไว้ แต่ถ้าเราไม่เคยปฏิบัติ ก็ให้รู้สึกถึงการอุทิศตน และมีความคิดที่บริสุทธิ์ วิวอนต่อชีวิตของเรา
และพระอวโลกิเตศวรเจ้า และกล่าวสวดมนต์แห่งแรงคลื่นดาลใจด้วยสมาธิภาวนาอันแรงกล้า ดังนี้

“เมื่อพลัดจากเพื่อนเป็นที่รัก
จำต้องจักพเนจรเดี๋ยวดาบเหลือ
รูปอันว่างทั้งหลาย
คือภาพฉายทางจิต
ภาพสะท้อนทางใจไว้จริงเจือ
ขอพระพุทธเจ้าทั้งหลายโปรดช่วยเหลือ
ทานอำนาจกรุณาพาลันเทอญ

ความน่ากลัวของบาร์โคอย่าได้เกิด
เมื่อประสบการก่อเกิด
จากอำนาจอกุศลกรรมตามสนอง

ขอยึดัมเทพรักษาแห่งข้า ฯ
 ขจัดทุกข์ออกไปใสเรื่องรอง
 เมื่อเสียงธรรมรำลึกก้อง
 คั่งสายฟ้าที่ร่ำร้อง
 กังวานก้องทั้งร้อยพัน

ขอให้เสียงทั้งหลายกลายเป็นเสียง
 เป็นสำเนียงเสียงมนตราทั้งหกเสียง
 เมื่อติดตามกรรมไป
 ไร้สรณะคุ้มภัยมาข้างเคียง
 ขอพระอวโลกิเตศวรเจ้าสดับเสียง
 ทรงข้างเคียงเป็นสรณะแก่ข้า ฯ เทอญ

ด้วยประสบพบกรรมล้ำลึก
 จากนิสัยในจิตใจไร้สำนึก
 ขอสมาธิแห่งความสุข
 และแสงกระจ่างอันฉนิก
 จงเกิดมาแต่ข้า ฯ เทอญ ”^{๙๐}

คัมภีร์นี้ให้เรากล่าวมนต์นี้ด้วยศรัทธาแรงกล้า เพราะมนต์จะนำทางเราไป อย่างมั่นใจแน่นอนไม่
 ผิดหวัง นี้คัมภีร์เน้นว่าสำคัญมาก เพราะหากว่าเราจำได้และรับรู้ก็จะบรรลุลความหลุดพ้น แต่ผู้ตายอาจจะ
 จำไม่ได้เนื่องจากอิทธิพลของอกุศลกรรมที่ทำมานั้นมันมาก ผู้ทำพิธีอ่านคัมภีร์จึงต้องทำหลายๆ ครั้ง

๑. ประสบกับแสงแห่งการเกิดใหม่ของภพภูมิทั้งหก

ตอนนี้คัมภีร์กล่าวว่าเขาใกล้จะไปเกิดใหม่แล้ว แสงทั้งหกแห่งภพภูมิทั้งหกเริ่มฉายฉานขึ้น และ
 ภพใหม่ที่เขจะไปเกิดอันเนื่องมาจากกรรมของเขาจะสว่างมากที่สุด

แสงสีทั้งหกนี้ คัมภีร์กล่าวว่า แสงสีขาวนวลคือสวรรค์ของเทวดา แสงสีแดงอ่อนคืออสุรกาย
 แสงสีน้ำเงินอ่อนคือมนุษย์ แสงสีเขียวอ่อนคือเดรัจฉาน แสงสีเหลืองอ่อนคือเปรต และแสงสีวันไฟคือ
 สัตว์นรก ณ เวลานี้กายของเราจะเป็นสีของแสงในภพที่เราจะไปเกิด

เมื่อแสงสีนั้นเกิด คัมภีร์กล่าวว่าสารัตถะธรรมคำสอนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ไม่ว่าแสงอะไรที่ส่อง
 ฉายมาให้ทำสมาธิอยู่บนแสงนั้นว่าเป็นพระอวโลกิเตศวร ทำสมาธิโดยคิดภาวนาว่าแสงที่ปรากฏนี้เป็น
 พระอวโลกิเตศวร เพราะคัมภีร์กล่าวว่านี่คือประเด็นอันเป็นสารัตถะที่ลึกซึ้งที่สุดสำคัญสูงสุดเพราะจะ
 ป้องกันการ ไปเกิด

^{๙๐} Ibid., p.80.

คำสอนให้เราทำสมาธิให้นานๆ ต่อยึดมั่นของเราไม่ว่าจะเป็นองค์ไหน ว่าเป็นนิมิตอันปราศจากธรรมชาติจริงแท้ในตนเอง เป็นคัมภีร์มายาหนึ่ง นี่ท่านจึงเรียกว่า กายมายาอันบริสุทธิ์ (the pure illusory body) แล้วปล่อยให้อึดมั่นของเราสลายจากขอบเข้าไปภายใน และพำนักชั่วขณะในสภาวะที่สุดจะนึกคิดได้ หรือสภาวะไร้ความคิดของควมว่างหรือศูนย์ตา – แสงกระจ่าง (the inconceivable state of emptiness - luminosity) ซึ่งไม่ประกอบด้วยอะไร ทำสมาธิอีกครั้งในองค์ยึดมั่น แล้วทำอีกครั้งบนแสงกระจ่าง ทำสมาธิดังนี้กลับไปกลับมา และหลังจากนั้นให้ปล่อยจิตของเราสู่การสลายจากขอบเข้าไปภายในด้วย คัมภีร์กล่าวว่าไม่ว่าที่ไหนที่เป็นความว่าง (space) ก็มีจิต และไม่ว่าที่ไหนที่มีจิตก็มีธรรมกาย (the dharmakaya) ให้เราพำนักอยู่ในสภาวะของความไม่มีอะไร (simplicity) และความไร้อัตตา (selflessness) ของธรรมกาย

ในคัมภีร์กล่าวว่า ถ้าในสภาวะแห่งการเกิดนี้ป้องกันเอาไว้ได้ เราก็จะกลายเป็นพระพุทธเจ้า แต่สำหรับผู้ปฏิบัติสมาธิยังไม่ดีและไม่ชำนาญ จะไม่เข้าใจ และจะยังคงสับสนและท่องเที่ยวไปสู่ประตูแห่งกรรม คัมภีร์จึงมีคำสอนสำหรับปิดประตูกรรม

หากเรายังไม่เข้าใจ เราจะรู้สึกว่าการกำลังเคลื่อนขึ้น เคลื่อนข้าม หรือเคลื่อนลง อันด้วยอำนาจแห่งกรรม คำสอนให้เราทำสมาธิต่อพระอวโลกิเตศวร และให้จำไว้

ต่อมาเราจะประสบกับสถานการณ์การไล่ล่า และพายุเหมือนในกาลก่อน ผู้ไม่มีบุญกุศลจะรู้สึกว่าเราจะหลบหนีออกไปสู่สถานที่แห่งความทุกข์ แต่ผู้มีบุญจะรู้สึกว่ามาถึงสถานที่แห่งความสุข และจะเกิดสัญลักษ์ณในสถานที่ที่เราจะไปเกิด ถึงตอนนี้แม้ว่าเราจะไม่เข้าใจสัญลักษ์ณนี้ก็ให้ฟังคำสอนอย่างที่ว่ามา จะมีคำสอนป้องกันการเข้าสู่กรรมและสมาธิในศูนย์ตา – ความสุข ตามที่กล่าวมาแล้ว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีจุดประสงค์ที่จะให้ข้อมูลเป็นแผนที่ สำหรับวางแผนเดินทางชีวิต แต่ในที่อื่นๆ จะมีรายละเอียดบางอย่างเสริมต่างออกไป แต่สำหรับคัมภีร์ในที่นี้ นอกจากจะกล่าวถึงประเด็นหลักๆ ที่กายจิตจะประสบแล้วก็บอกวิธีแก้หรือกล่าวในแง่ของการช่วยเหลือผู้ตายเอาไว้ด้วย อันเป็นรูปแบบการสอนของพระพุทธศาสนาแบบธิเบต ซึ่งเป็นมิติที่ครอบคลุมกว่าการศึกษาทางวิชาการในตะวันตก และเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ที่เมื่อให้ข้อมูลแล้ว ข้อมูลนั้นจะบอกประโยชน์กับชีวิตตามมา คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงไม่แห้งแล้ง ทั้งยังความชุ่มฉ่ำแก่จิตใจได้เสมอ

อรรถถาบางประเด็นในสภาวะของบาร์โด

อรรถถาที่จะกล่าวถึงนี้เป็นการศึกษารายละเอียดในเรื่องประสบการณ์ของกายจิตในบาร์โดในบางประเด็นตามคัมภีร์มรณศาสตร์แห่งธิเบตที่เพิ่งกล่าวมา ซึ่งการที่นำมากล่าวเพิ่มนี้ก็เพื่อให้ได้รับรายละเอียดและได้ทราบบรรยากาศที่มากขึ้น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในช่วงแรกๆ ที่เรตายนั้น ท่านโซเกียล รินโปเช กล่าวว่า เราอาจจะไม่รู้ที่เราตาย จนกระทั่งว่า เราไม่เห็นเงาตัวเองในกระจก ไม่เห็นรอยเท้าบนผืนทราย เราจึงจะตระหนักว่าเรตาย ซึ่งมีผลทำให้เรา ถึงกับช็อค หมดสติไปเลยทีเดียว”

ในบาร์โดแห่งอันตรายนี้ เราจะคายประสบการณ์ในชาติที่แล้วออกมา นั่นคือประสบการณ์ของเราจะย้อนทวนกระบวนการหรือเกิดกระบวนการทบทวนชีวิต (Life review) เราจะเห็นรายละเอียดที่ผ่านมาในชีวิตทั้งหมด เหมือนคู่มือหรือภาพยนตร์ซึ่งตามอรรถกถากล่าวว่า เราจะกลับไปเห็นที่ที่เราผ่านมาในอดีต แม้แต่ที่ที่เราไม่ได้ทำอะไรมากไปกว่าแค่ถ่มน้ำลายรดพื้น และประสบการณ์การชดเชพเนจรตั้งขนนกที่ถูกสายลมแห่งกรรมพัดขึ้นๆ ลงๆ ปลิวหวิวไปตามสายลมนั้น ท่านโซเกียล รินโปเช บอกว่า มันเหมือนกับว่าโลกแห่งบาร์โดนี้ เป็นโลกแห่งความบ้าคลั่ง เป็นเหมือนกับฝันร้าย และภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมทั้งหมดถูกก่อไว้ด้วยกรรมของเรา เป็นโลกที่ถูกอาศัยได้ก็ด้วยจินตภาพแห่งฝันร้ายจากความหลงของเรา ท่านรินโปเชบอกด้วยว่าชาวประมง คนฆ่าเนื้อ นายพรานป่าผู้ล่าสัตว์ จะถูกโจมตีจากนิมิตอันโหดร้าย จากเหยื่อเมื่อกาลก่อนของเขา”^{๑๖} เราจะถูกเข่นฆ่า ทารุน ทุกรูปแบบ”

การที่เรายังไม่ได้ไปเกิดใหม่นั้น ก็เพราะยังรอกกรรมให้สร้างความสัมพันธ์กับบิดา มารดา ของเรา ในอนาคต นี่อาจเข้าใจได้ว่าเป็นประเด็นของการเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งการรอกกรรมน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่ง

เมื่อตอนที่เรชดเชพเนจร ไร้อันจนหมอนหมิ่น ไปพักตามวัดวาอาราม สดุด เจดีย์ตามที่กล่าวใน คัมภีร์แล้วนั้น เรายังเข้าพักในบ้านร้าง ดอกไม้ รอยแยกแตกร้าว หรือถ้าเขาตำเนาไพร ฯลฯ และเมื่อยามวิโวห เราสามารถมองเห็นทั้งอาหารดี อาหารเลว หยาบ ประณีต อันเป็นอาหารของภพภูมิทั้งหก แต่เราก็ไม่สามารถกินได้ เว้นเสียแต่ว่าจะมีใครอุทิศให้เราเป็นพิเศษ”^{๑๗} มิเช่นนั้นเราจะโหยหิวอย่างอนิจจานาเป็น ๗ เท่า ตลอดทั้ง ๔๘ วัน หากเรายังไม่เกิด

สรุป

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการพยายามที่จะตอบคำถามในเรื่องชีวิตหลังความตาย ซึ่งเป็นชีวิตในกรณีที่ยังไม่ได้เกิดใหม่ เป็นชีวิตหลังความตาย ที่อยู่ในช่องว่าง ในระหว่างก่อนการเกิดใหม่ โดยยกข้อความมาให้เห็นรายละเอียด บรรยายในเรื่องนี้ อันจะคลายความสนใจ และความสงสัยของควมอยากรู้อยากเห็นในหัวใจหรือสามัญสำนึกหรือจิตใต้สำนึกลงได้บ้าง สำหรับความสงสัยในระดับสูงคือระดับสงสัยใคร่รู้ในทางธรรม แต่สำหรับความสงสัยหรือวิจิจณาก็ให้คิดว่ามีคำอธิบายที่ดีกว่านี้ใหม่ ความเจริญทางวัตถุอันเป็นที่นิยม ชื่อของขวัญทางจิตวิญญาณอะไรให้เราได้บ้าง มันเกิดมาเพื่อตอบสนอง

^{๑๖} Sogyal Rinpoche, *The Tibetan Book of the Living and Dying*, 10th ed. (London: Rider, 2002), pp.294.

^{๑๗} Ibid., pp.294 – 295.

^{๑๘} Tsele Natsok Rang drol, *The Mirror of Mindfulness: The Cycle of the Four Bardos*, trans. Erik Pema Kunsang (New Delhi: Rupa.Co, 2002), p.70.

^{๑๙} Ibid., p.69.

อะไร ทำให้คุณค่าของชีวิตสมัยใหม่จึงผิวเผินและตื้นตื้น ก่อปัญหาขึ้นมามากมาย โรคภัย และเภทภัยต่าง ๆ ก็ดูเหมือนจะพัฒนาตามมากับเทคโนโลยี ขณะที่จิตใจเสื่อมลง เริ่มมีมาตรฐานการผิดศีลธรรมตามมาทีละเล็กละน้อยในสังคม มาตรฐานทางศีลธรรมในจิตใจเริ่มเลือนราง แกว่งไกวไปตามความเห็นต่างๆ ที่ความจริงไม่ได้ขึ้นกับความเห็น เราไม่สามารถพูดโน้มน้าวเพื่อกล่อมขมบาลได้ เราไม่สามารถนำผลงานหรือเรตติ้งที่เราพยายามดึงคนดู ชิงลูกค้า หากำไร ด้วยเจตนาความโลภผ่านผลงานที่เสื่อมศีลธรรม ไปยื่นยื่นต่อขมบาลได้ เพราะมันเป็นผลงานในแง่ลบหรืออภุศลกรรมของเรา และผลหรือของมันคือ เราต้องกลับไปฝึกหัดการใช้ชีวิตใหม่ในนรก

หากจะกล่าวว่าเราควรจะนอบน้อมถ่อมตัวต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ถ้าความรู้ของเราที่ยั่งยืนไม่ได้ เราควรจะทำตนเป็นคนเสียบ ๆ ไม่ขวางโลก ชีวิตเราจะปลอดภัย ไม่มีใครว่าเราได้ เพราะถ้าเราถูกวิทยาศาสตร์ว่า เราจะอายุ เขาจะหัวเราะเยาะเรา เราควรจะประณอมตนกับวิทยาศาสตร์

ในแง่ของการเทียบเคียงความรู้แล้ว เราคงจะทำได้กับความรู้ของโลกสมัยใหม่ หรือความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ แต่ว่าถ้าอันไหนที่วิทยาศาสตร์ยังไม่รู้ แต่เรารู้ เราก็ควรที่จะเป็นหลักชีวิตให้กับวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ใช่ลดทอนความรู้ของเรามาให้เท่ากับวิทยาศาสตร์ เพราะว่าเรากำลังทำลายพระธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ให้ลดลงมาเรื่อยๆ จาก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี ซึ่งในตอนนี้อยู่ที่ต่ำกว่า เราลดลงมาแล้วก็พระธรรมชั้นตรี

ในฐานะชาวพุทธ เราไม่ควรถอยกลับไปอยู่ในรังคักแค้แห่งอศตาหรือการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เพราะมันเป็นแดนสนธยาของอวิชชา เราอาจประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานอันจะอยู่ได้ไม่กี่ปี แต่เราจะถอยกลับไปเข้าสู่รังคักแค้หรือเปลือกก้อยแห่งอวิชชา ถ้าจะถามว่าพุทธศาสนาคือที่สุดแล้วหรือ เราคงตอบไม่ได้ เพราะเราเป็นชาวพุทธ ผู้ซึ่งจะรู้ดี รู้เบิกบาน ในอนาคต ตามที่ได้รับคำสั่งสอนมา กรรมจะเป็นคำตอบของคำถาม และจะเป็นคำถามของคำตอบ หลักของพระพุทธศาสนาคือความมีเหตุผล (ปฏิจางสมุปบาท) และการไม่ทำร้ายใคร (ศานติ และอหิงสาธรรม) ^{๑๕}

เปรียบเทียบคำสอนเรื่องอันตรภพและสัมภเวสีของวัชรยานกับเดรวาท

๑.อันตรภพ ตามปกติคำว่าอันตรภพนี้ ไม่มีความสำคัญหรือไม่ได้มีความหมายในคำสอนของเดรวาท ซึ่งเดรวาทในที่นี้ เราอาจถือเอาว่าเป็นเดรวาทกระแสหลักในประเทศไทย หรือพุทธศาสนานิกายเดรวาทแบบไทย แต่อาจจะมีท่านผู้รู้บางท่านในสายประเพณีเดรวาทนี้ ได้ให้ความหมายแก่ คำว่าอันตรภพ ซึ่งอาจจะเป็นความหมายในแง่ของรากศัพท์และรวมถึงการใช้ซึ่งศัพท์นั้น ในการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยคำว่าอันตรภพนี้ ในความหมายของศัพท์ก็มีความหมายไม่แตกต่างจากวัชรยานมากนัก โดยหมายถึงภพกลาง แต่เนื่องจากเดรวาทเชื่อว่าพอเราตาย เราจะไปเกิดใหม่ทันที ทำให้มีปัญหาว่าภพกลางนี้อยู่ที่ไหน เพราะคำนี้มีใช้ในหมู่ชาวพุทธคนไทย ซึ่งตามที่ท่านให้ความหมายนั้น อันตรภพตามเดรวาทคือช่องว่างระหว่างภพ เช่นการที่ สวรรค์กับนรก มีระยะทางที่ห่างกัน ดังนั้นการที่เทวดาสิ้นบุญลงมาเกิด

^{๑๕} The Dalai Lama, *The World of Tibetan Buddhism*, translated, edited and annotated by Geshe Thupten Jinpa (Boston: Wisdom Publications, 1995), p.16.

อาจจำเป็นต้องอธิบายในแง่เวลาของการลงมาเกิดบ้างในเชิงเทคนิคหรือในเชิงวิธีการ คือถึงแม้เทวดาจะ จดิมปาปฏิสนธิหรือสิ้นบุญแล้วร่วงมาเกิดในนรก แม้จะร่วงลงมาในช่วงขณะเดียวหรือหายวับมา หรือ อย่างไม่รู้ก็ตามก็จำเป็นต้องผ่านช่องว่างระหว่างภพที่ว่างนี้บ้าง

สำหรับความหมายของวัชรยานตามที่กล่าวมาแล้วนั้น อันตรภพ คือ ภพตรงกลางระหว่างภพภูมิ ทั้งหก อันสัตว์เมื่อตายไปจะเข้าสู่ภพนี้ แล้วค่อยไปเกิดใหม่อีกทีในภพภูมิหนึ่งใดในภพภูมิทั้งหก ยกเว้น กรณีพิเศษ คือผู้ที่ได้อรูปฌาน เป็นต้น จะไม่มีอันตรภพสำหรับสัตว์ชนิดนั้นหรือสัตว์ชนิดนั้นจะเดินทางไปเกิดใหม่(หากจะใช้คำนี้)ในอรูปภพโดยไม่ผ่านบาร์โค ตามที่อธิบายไว้ จะเห็นได้ว่า อันตรภพของเถรวาทในแง่ที่พอจะเป็นไปได้และอันตรภพหรือบาร์โคของวัชรยาน กล่าวไว้ไม่ตรงกัน ส่วนสาเหตุที่ กล่าวไว้ไม่ตรงกันนั้น ในแง่หนึ่ง เราอาจเข้าใจได้ว่า อาจจะเป็นเพราะชุดคำสอนของทั้งสองนิกายเน้นใช้ กับจริตคนไม่เหมือนกัน ส่วนในแง่หนึ่งนั้น คำสอนนี้กล่าวไว้ในพระตันตระปิฎกธรรม จึงไม่มีกล่าวไว้ในพระสูตรของเถรวาท ส่วนสำหรับกรณีโลกหลังความตายของคติเทวนิยมบางคติที่กล่าวว่า พอมนุษย์ ตายไป จะไปรอในโลกวิญญาน โลกหนึ่งเพื่อฟังคำพิพากษาจากพระเจ้าในวันที่โลกถูกทำลายนั้น ไม่ตรงกับวัชรยาน (ถ้าหากอยากจะทำพิจารณาถึงการเปรียบเทียบ เพื่อความครบถ้วนสมบูรณ์ความ คั่งหงายของที่ คำว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ด้วยหวังว่าคนมีจักจุกเห็นได้) ตรงกันแต่มีภพหลังความตาย แต่วัชรยานบอกว่าอย่างมากที่เราจะอยู่ในโลกนี้คือ ๔๙ วัน ด้วยเหตุผลของกรรม แต่คติเทวนิยมอาจจะ ประมาณ ๕,๐๐๐ ล้านปี ถ้าเทียบกับทฤษฎีของทางวิทยาศาสตร์ที่ว่าเวลานั้น โลกจะหมดอายุหรือถูก ทำลาย ในช่วงนี้วิญญานของชาวเทวนิยม จะไม่ได้เกิดได้เกิด แต่ไม่ทราบว่าจะใช้ชีวิตหรือกินอยู่กัน อย่างไรหรืออยู่ในสภาวะแบบไหน และที่อยู่ในโลกนี้ก็เพราะรอวัน โลกถูกทำลาย พอโลกถูกทำลาย พระ เจ้าจะมาพิพากษาชีวิตแต่ละคน แล้วค่อยส่งคนบาปลงนรกไปนิรันดร์ ส่งคนดีขึ้นสวรรค์ไปนิรันดร์ แต่นี้ เราก็ก็น่าจะทราบว่า ทำไมคนเหล่านี้ ไม่ได้ได้รับการพิพากษาเลยหลังความตาย คือไม่ว่าจะถูกลงโทษให้ตก นรก หรือว่าได้รับรางวัลให้ขึ้นสวรรค์ การรอในภพนี้มีเหตุผลอะไร มีคุณค่าอะไร มีความหมายอะไร ทำไมพระผู้เป็นเจ้าจึงทรงพระประสงค์ในเรื่องเช่นนี้ เพราะถ้าเข้าใจตามวิธีนี้ก็แสดงว่า ณ จนถึงตอนนี้ มี ผู้ที่รออยู่ในโลกนั้นแล้วหลายพันล้านคน นับตั้งแต่ ค.ศ.๑ ถึง ค.ศ.๒๐๐๕ และคงต้องรอไปอีกประมาณ ๕๐๐๐ ล้านปีถ้าว่าตามทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะทำให้ผู้ที่รอดตั้งแต่ตอนนั้นจะใช้เวลารอเท่ากับ ๑๐๐๕ ปี แต่เรื่องเช่นนี้ หากใครสงสัยก็คงไม่มีสิทธิ์ถาม เพราะอาจจะผิดถ้าถาม และหลังจากนั้นไม่แน่ใจว่า พระองค์จะสร้างโลกอีกหรือไม่ ถ้าเทียบกับคัมภีร์อัคคัญสูตร โลกจะถูกสร้าง ถูกทำลาย เป็นวัฏจักร เรื่อยไป แต่ไม่ใช่ด้วยอำนาจของพระเจ้า เพราะดูเหมือนจะเป็นไปตามกฎของธรรมชาติโดยหลักใหญ่ และกฎนี้ก็อยู่นอกกรอบทางความคิดของเทวนิยม

๒. สัมภเวสี หากจะพิจารณาว่ามีความหมายอยู่บ้าง ตามความหมายของเถรวาทนั้น กล่าวไปใน ทำนองว่า สัมภเวสีคือผู้แสวงหาภพ ซึ่งเป็นความหมายตามตัวอักษร อันนี้ก็ไม่ได้แตกต่างจากวัชรยาน แต่ผู้ แสวงหาภพของเถรวาทนี้ ไม่ได้หมายถึงสัตว์ในบาร์โคตามที่กล่าวมา แต่หมายถึงผู้ที่ขังเวียนว่ายตายเกิด ในวัฏสงสารอันยังไม่หลุดพ้น เป็นผู้ท่องเที่ยวในวัฏสงสาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สัมภเวสีใน ความหมายของเถรวาทคือ สัตว์ที่ตอนนี้กำลังอยู่ในภพภูมิทั้งหกนั่นเอง นั่นก็หมายความว่า เราก็คือ

สัมภเวสีที่เป็นมนุษย์ สุนัขที่เราเลี้ยงก็คือ สัมภเวสีที่เป็นสุนัข นก หนู ปู ปลา หรือกิ้งก่า หอย ต่างๆ หรือ สัตว์ทั้งในภพภูมิทั้งหก ก็คือสัมภเวสี เช่นนี้ เป็นต้น ส่วนผู้ที่มิใช่สัมภเวสีตามความหมายนี้ก็คือ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เท่านั้น เพราะท่านเหล่านั้นบรรลุนิพพานแล้ว จึงไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด หรือท่องเที่ยวไปในภพภูมิทั้งหก จึงไม่เป็นสัมภเวสี นี่ก็แตกต่างจากความหมายของวัชรยาน เพราะ วัชรยานใช้นัยคำนี้กับชีวิตหลังความตายในอันตรภพ หรือบาร์โดดังที่กล่าวมา

๑. การเกิดใหม่เป็นไปตามกรรม คำสอนในเถรวาทที่กล่าวถึงสภาวะจิตก่อนตายนั้นว่าเป็น สาเหตุแรกที่จะนำไปสู่การเกิดใหม่ ไม่ว่าจะอะไร ซึ่งตรงนี้ก็ตรงกับวัชรยาน^{๓๖} แต่เนื่องจากคำสอนของ วัชรยานมีในเรื่องบาร์โด ดังนั้นชีวิตในบาร์โดก็เป็นผลของกรรม และการจะไปเกิดใหม่ต่อไปก็เป็นผล ของกรรมอีกเช่นกัน คือหากเราโลก โกรธ หลง ในบาร์โด ชีวิตก็จะเปลี่ยนไปตามแรงโน้มเอียงนั้นอีกที ไม่ว่าเราจะเข้าสู่สวรรค์ หรือกำลังเห็นสวรรค์อย่างไรก็ตาม หรือเมื่อเราเกิดจิตเป็นกุศล ชีวิตเราจะดีขึ้น ทันที ไม่ว่าเรากำลังปักหัวลงจนจะถึงนรกอยู่แล้วก็ตามที และวัชรยานก็ยังมีคำสอนเพื่อให้หลุดพ้นในบาร์ โด อันเป็นรายละเอียดที่มีมากกว่าตามมาจากการมีคำสอนในเรื่องบาร์โด

ด้วยเหตุนี้ สภาวะจิตก่อนตาย ตอนตาย หลังตาย มีผลต่อผู้ตายด้วยเช่นกันในวัชรยาน ขณะที่เถร วาทเน้นเฉพาะตอนตายหรือใกล้ตาย เพราะไม่มีชุดคำสอนในเรื่องบาร์โดหรืออันตรภพ

๔. นิमित ในเถรวาท เราจะมีนิमितเมื่อตอนใกล้ตายแต่วัชรยานมีตั้งแต่กระบวนการตาย ตอนตาย หลังตาย และในตอนเข้าสู่บาร์โด แต่ทั้งสองนิกายกล่าวตรงกันว่า นิमितนั้นเกิดจากกรรม แต่วัชรยานมี นิमितพิเศษต่างออกไปคือ เอนิमितเป็นสมาธิเพื่อช่วยเหลือในสภาวะหลังความตายในบาร์โด

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็ด้วยเวลาที่จำกัด จึงทำได้แค่เป็นแนวทางเท่านั้น หวังว่าจะมีผู้ศึกษาให้ลึกกลง ไปในภายภาคหน้า

^{๓๖} His Holiness the Fourteenth Dalai Lama, Forword in Lati Rinbochay and Jeffrey Hopkins, **Death, Intermediate State and Rebirth in Tibetan Buddhism**, 3rd ed. (Ithaca: Snow Lion Publication, Inc., 1985), p.8.